

Pedagoginen dokumentointi varhaiskasvatuksessa

Selvitystyö varhaiskasvatuksen henkilökunnalle:
Mitä ja miksi dokumentoidaan?

Sorri Sini-Annika

Opinnäytetyö

Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomi AMK

2017

Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi

Tekijä	Sini-Annika Sorri	2017
Ohjaajat	Kaisu Vinkki ja Sari Halttunen	
Työn nimi	Pedagoginen dokumentointi varhaiskasvatuksessa. Selvitystyö varhaiskasvatuksen henkilökunnalle: Mitä ja miksi dokumentoidaan?	
Sivu- ja liitesivumäärä	44 + 12	

Tämä opinnäytetyö on selvitystyö pedagogisesta dokumentoinnista varhaiskasvatuksessa. Pedagoginen dokumentointi on hyvin ajankohtainen aihe, sillä 1.8.2017 voimaan tuleva uusi valtakunnallinen varhaiskasvatussuunnitelman perusteet korostavat pedagogisen dokumentoinnin olevan varhaiskasvatuksen toiminnan perusta. Työn keskeinen tavoite on koostaa lukijalle tietoa pedagogisesta dokumentoinnista ja tarjota yhteenveto varhaiskasvatuksen henkilöstön käyttöön ja sitä kautta kehittää varhaiskasvatusta.

Opinnäytetyö koostuu teoriaosuudesta ja pedagogista dokumentointia käsittelevästä esitteestä, joka toimitetaan Tornion varhaiskasvatuksen käyttöön sähköisenä ja paperisena versiona. Esitteen nimi on *”Pedagoginen dokumentointi varhaiskasvatuksessa. Selvitystyö varhaiskasvatuksen henkilökunnalle: Mitä ja miksi dokumentoidaan?”*. Pedagoginen dokumentointi on työmenetelmänä laaja, joten esitteeseen olen koonnut tiivistetysti olennaisimmat asiat ja tässä opinnäytetyön teoriaosuudessa tulen käsittelemään pedagogista dokumentointia tarkemmin. Aineistona hyödynnän omia havaintoja, ajankohtaista kirjallisuutta, artikkeleita ja erityisesti tarkkailen aihetta uuden varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden kautta.

Pedagogisen dokumentoinnin nimi on helposti harmaanjohtava. Pedagoginen dokumentointi on työmenetelmä ja ajattelutapa, joka kannustaa aikuista pysähtymään lapsen asioiden ääreen. Pedagogisen dokumentoinnin avulla pyritään tutkimaan sitä, miten lapsi kehittää omaa tapaansa oppia ja kuinka aikuinen pystyy parhaiten tukemaan lasta. Tavoitteena on tehdä oppimisesta mielekäs ja elinikäinen prosessi, joka haastaa niin lasta kuin myös aikuista ylittämään itsensä.

Asiasanat: pedagoginen dokumentointi, osallisuus, varhaiskasvatus, vasu 2017

School of Social Services, Health and Sports
Degree Programme in Social Services
Bachelor of Social Services

Author	Sini-Annika Sorri	2017
Supervisors	Kaisu Vinkki and Sari Halttunen	
Subject of thesis	Pedagogical documentation in early childhood education. Summary for early childhood educators: For what and why is documentation done?	
Number of pages	44 + 12	

This thesis is a study of pedagogical documentation in early childhood education. It is currently a relevant topic since the new national early childhood education plan (vasu 2017) comes into effect at the beginning of August 2017 and it emphasizes pedagogical documentation as the basis for early childhood education. The main aim of the thesis is to provide information about pedagogical documentation for the reader and to provide a summary for early childhood education and thus develop early childhood education.

The thesis consists of the theoretical part and the pedagogical documentation brochure, which is provided for the use of Tornio's early childhood education as an electronic and paper version. The title of the brochure is "*Pedagogical documentation in early childhood education: For what and why is documentation done?*". Pedagogical documentation is a complex working method, so I have summarized the essentials of it in the brochure. In the theoretical part of the thesis, I will deal with the pedagogical documentation in more detail. As a material, I use literature, articles, and the new early childhood education plan.

The term "pedagogical documentation" can easily be misunderstood. Pedagogical documentation is a working method and a way of thinking. It encourages adults to slow down at childhood issues. Pedagogical documentation aims to explore how a child develops his or her own way of learning and how the adult could support a child by the best possible way. The goal is to make learning a meaningful and lifelong process that challenges both children and adults to overcome themselves.

Key words pedagogical documentation, observation, early childhood education, vasu 2017

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	5
2	OPINNÄYTETYÖN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS.....	7
2.1	Opinnäytetyön toteutus	7
2.2	Opinnäytetyön aineisto	8
3	TAVOITTEELLINEN VARHAISKASVATUS	10
3.1	Varhaiskasvatuksen laatu ja kehittäminen	10
3.2	Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet	12
3.3	Pedagoginen dokumentointi toiminnan suunnittelun perustana	14
4	PEDAGOGISEN DOKUMENTOINNIN AVULLA KOHTI OSALLISUUTTA...	18
4.1	Osallisuus varhaiskasvatuksessa	18
4.2	Raportoivasta taltioinnista pedagogiseen dokumentointiin	21
4.3	Pedagoginen dokumentointi työmenetelmänä	21
5	PEDAGOGISEN DOKUMENTOINNIN JÄLJILLÄ.....	26
5.1	Reggio Emilia - pedagogiikka	26
5.2	Projektityöskentelyn mahdollisuudet.....	29
6	PEDAGOGISEN DOKUMENTOINNIN HYÖDYT JA HAASTEET	32
6.1	Yhteistyössä eteenpäin.....	32
6.2	”Leppoistavaa arkea” vai lisää työtä varhaiskasvattajille.....	33
	POHDINTA	37
	LÄHTEET.....	39
	LIITTEET	44

1 JOHDANTO

Opetushallituksen ensimmäistä kertaa laatimat varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (vasu 2017) julkaistiin 18.10.2016. Opetushallitus katsoo varhaiskasvatuksen olevan ennen kaikkea suunnitelmallista ja tavoitteellista opetuksen ja hoidon muodostamaa toimintaa, jossa korostuu erityisesti pedagogiikka. Opetushallituksen ohjeistukset varhaiskasvatukselle korostavat pedagogisen dokumentoinnin merkitystä laadukkaan varhaiskasvatuksen aikaansaamiseksi. Pedagogisen dokumentoinnin katsotaan olevan myös keskeinen työmenetelmä varhaiskasvatuksen suunnittelussa, toteuttamisessa, arvioimisessa ja kehittämisessä. Lisäksi pedagogisen dokumentoinnin kerrotaan olevan tärkeä osa henkilökunnan itsearviointia. Opinnäytetyön aihe on erittäin ajankohtainen, sillä uutta valtakunnallista varhaiskasvatussuunnitelmaa tulee noudattaa jokaisessa päiväkodissa 1.8.2017 alkaen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, luku 4.)

Vasu 2017 ei avaa pedagogisen dokumentoinnin taustoja tarkemmin, joten halusin tutustua aiheeseen oman ammatillisuuden vuoksi paremmin. Perehdyttyäni aiheeseen ymmärsin, että pedagoginen dokumentointi on nimenä helposti harmaanjohtava ja sen taustalla on hyvin lapsilähtöinen työskentelytapa, jonka tavoitteet ovat mielestäni tärkeitä. Keskustelin keväällä 2017 työharjoittelussa ollessani opinnäytetyöaiheesta ja pedagogisesta dokumentoinnista Tornion varhaiskasvatuspäällikön ja varhaiskasvatuksen henkilökunnan kanssa. Esiin nousi laajempi tarve selvittää pedagogista dokumentointia työmenetelmänä. Tästä innostuneena päätin tehdä opinnäytetyönä selvitystyön pedagogisesta dokumentoinnista, jonka toimitan Tornion varhaiskasvatuksen käyttöön. Tiedon jakamisen helpottamiseksi tein opinnäytetyön teoriaosuuden lisäksi opinnäytetyön liitteeksi esitteen nimeltä *”Pedagoginen dokumentointi varhaiskasvatuksessa. Selvitystyö varhaiskasvatuksen henkilökunnalle: Mitä ja miksi dokumentoidaan?”*. Pedagoginen dokumentointi on työmenetelmänä laaja, joten tähän esitteeseen olen koonnut tiivistetysti olennaisimmat asiat ja tässä opinnäytetyön teoriaosuudessa tulen käsittelemään pedagogista dokumentointia tarkemmin. Toivon esitteen herättävän keskustelua ja mielenkiintoa aihetta kohtaan sekä tuovan uusia ajatuksia omaa työtä kohtaan.

Opinnäytetyön keskeisiä kysymyksiä ovat: *mitä pedagoginen dokumentointi varhaiskasvatuksessa tarkoittaa ja miksi pedagogista dokumentointia tehdään varhaiskasvatuksessa? Kenen hyväksi pedagogista dokumentointia tehdään ja mitkä ovat sen haasteet?* Pyrin käsittelemään aihetta monipuolisesti uuden va-su 2017 tavoitteiden mukaisesti.

Opinnäytetyössä kuvataan aluksi opinnäytetyöprosessia sekä arvioidaan työn eettisyyttä ja luotettavuutta. Teoriaosassa lähestytään opinnäytetyön aihetta varhaiskasvatuksen taustalla olevien laadun ja kehityksen määrittelyn kautta, sekä selvitän, mitä uudessa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kirjoitetaan pedagogisesta dokumentoinnista. Tämän jälkeen tarkastellaan lapsen näkyväksi tekemistä ja erilaisia dokumentointimenetelmiä. Selvitystä jatketaan kuvaamalla tämän jälkeen pedagogisen dokumentoinnin taustalla olevaa pedagogiikkaa ja projektityöskentelyn mahdollisuuksia. Lopuksi työssä esitetään pedagogisen dokumentoinnin hyötyjä ja haasteita sekä pohditaan opinnäytetyöprosessia ja sen aikana esiin nousseita havaintoja. Opinnäytetyön liitteeksi laadittu esite pyrkii koostamaan ja nostamaan esille keskeiset näkökohdat pedagogisesta dokumentoinnista. Esitteen tavoitteena on koostaa pedagogisen dokumentoinnin ajatusmaailma sellaisessa visuaalisemmassa muodossa, että sen sisältö on opinnäytetyötä nopeammin läpikäytävissä ja että siihen on tarvittaessa helpompi palata uudelleen.

2 OPINNÄYTETYÖN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS

2.1 Opinnäytetyön toteutus

Opinnäytetyöni on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus, joka sisältää grounded theory – lähestymistavalle tyypillisiä piirteitä. Kvalitatiivinen lähestymistapa sisältää useita eri lähestymis- ja analyysitapoja aiheeseen ja pyrkii ymmärtämään tutkimuskohdetta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Lapin ammattikorkeakoulun ohjeistuksen mukaan kvalitatiivinen lähestymistapa on loogiseen pääte-lyyn ja tulkintaan perustuvaa, jonka tavoitteena on luoda hajalla olevasta tiedosta tiivis, selkeä ja yhtenäinen ilmiötä kuvaava kokonaisuus. Tutkimusote on aina tutkijan valintoja sisältävä ja näin koko prosessia ohjaava lähestymistapa aiheeseen. Grounded theory – lähestymistapa tarkoittaa ajattelutapaa ja tutkimusmal- lia, jonka päämäärä on rakentaa tutkittavaan aiheeseen luontevasti sopivaa teo- riaa. Tutkimuksen alkuvaiheessa on tärkeää päättää, mitä haluaa tutkia ja sy- ventyä tutkittavaan aiheeseen mahdollisimman kattavasti. Aineistoa tulee hank- kia siihen asti, kunnes aineisto ei anna enää lisätietoa ilmiöstä. Aineiston han- kinta ja analyysi ovat kuitenkin jatkuvassa vuorovaikutuksessa toistensa kans- sa, sillä analyysi suuntaa seuraavan aineiston hankintaa. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 157; Lapin ammattikorkeakoulu 2017; Munter & Siren- Tiusanen 1999, 180; Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Sosiaalialan tutkimuksissa korostuu ennen kaikkea eettisyys, sillä tutkimukset käsittelevät ihmisiä. Tutkijalla, kuten myös sosiaalialan ammattilaisella tulee olla kriittinen työote. Se ei tarkoita, että kaikkea tulee tarkastella negatiivisesti vaan sitä, että asioita osataan kyseenalaistaa ja tarkastella laaja-alaisesti. Tämä kos- kee niin omia tutkimustuloksia, kuin myös omaa työtettä. Tutkimuksia lukiessa on hyvin tärkeää miettiä sitä, miksi tutkija on päätenyt tutkimaan juuri kyseistä aihetta. Tekeekö tutkija tutkimusta oman intressin mukaan vai onko hänet pal- kattu tekemään tutkimusta ja kenelle? Anita Saaranen-Kauppinen ja Anna Puusniekka käsittelevät eettisyyden kysymyksiä tutkijoiden valintojen kautta eli tutkijan tulee jatkuvasti miettiä tekemiään tai tekemättä jättämiään ratkaisuja. Tutkimuseettisiksi ongelmiksi voivat muodostua tiedon hankintaan, tutkittavien suojaan sekä itse tutkijan vastuuseen liittyvät asiat. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

2.2 Opinnäytetyön aineisto

Aloitin opinnäytetyön teoriaan tutustumisen syksyllä 2015, jolloin hankin tietoa varhaiskasvattajien ja vanhempien välisestä yhteistyöstä. Keväällä 2016 siirryin materiaalin hankinnassa varhaiskasvatuksen laatukysymyksiin ja syksyllä 2016 huomasin uuden varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden kautta, että kaikkia edellä mainittuja mielenkiinnon kohteita yhdistää pedagoginen dokumentointi. Kirsti Karila luonnehtii grounded theory – lähestymistapaa kuvaavan parhaiten juuri prosessimaisuus, jolloin tutkimuksen alkuvaiheessa tutkijalle riittää tieto siitä, mistä aihekentästä hän on kiinnostunut. Tutkimuksen edetessä tutkija voi palata aiemmin hankkimansa aineiston pariin. Tutkimuskysymykset laajentuvat ja täsmentyvät tutkimuksen edetessä. (Karila 1999, 120 – 122.)

Aluksi tarkoituksena oli tehdä Tornion varhaiskasvatuksen henkilöstölle kysely siitä, miten pedagoginen dokumentointi ymmärretään ja kuinka sitä tehdään päiväkotien arjessa. Keväällä 2016 tein sijaisuuksia useammassa päiväkodissa. Sijaisuuksia tehdessäni pyrin keskustelemaan pedagogisesta dokumentoinnista henkilöstön kanssa ja osalle käsite tuntui olevan kovin vieras. Suurin osa keskusteluista ajautui siihen, että pedagogisen dokumentoinnin ajateltiin tarkoittavan lapsen jatkuvaa valokuvaamista ja työntekijät ihmettelivät, mistä sellaiseen löytyy aikaa sekä resursseja. Päädyin omien havaintojen, keskusteluiden ja kokemusten kautta saatujen tietojen valossa siihen, että kyselyä tärkeämpää on tehdä aiheesta mahdollisimman monipuolinen selvitystyö, jonka tavoitteena on jakaa tutkittua tietoa eteenpäin ja pyrkiä lisäämään sekä varhaiskasvatuksen henkilöstön, että omaa tietoisuutta pedagogisesta dokumentoinnista. Keväällä 2016 viimeisen työharjoitteluni aikana kerroin opinnäytetyön aiheesta Tornion varhaiskasvatuksen päällikölle ja aluejohtajille. Opinnäytetyön aihe koettiin erittäin ajankohtaiseksi ja tietoa haluttiin saada aiheesta lisää. Pitkän pohdinnan jälkeen päädyin tekemään tiivistelmän esitteen muodossa, joka olisi mahdollisimman helppo- ja nopealukuinen varhaiskasvatuksen henkilöstölle.

Teoriaosuudessa hyödynnän uuden vasu 2017 sisältöä, joka asiakirjana luo pohjan varhaiskasvatukselle. Käsittelen varhaiskasvatuksen laatukysymyksiä kehittämisen ja osallisuuden näkökulmasta. Laadullisessa tutkimusotteessa suositaan metodeja, joissa tutkittavien näkökulmat ja ääni pääsevät esille. Me-

todeina voidaan käyttää myös valmiita aineistoja ja tekstien analyysseja. Opinnäytetyön laadullinen aineisto koostuu olemassa olevista materiaaleista, joista keskeisessä osassa ovat pääkaupunkiseudun varhaiskasvatuksen kehittämissyksikkö VKK-Metron kehittämishankkeen materiaaleista tehdyt teokset *Löytökellä osallisuuteen – kehittämistä ja tutkimista päiväkodin arjessa I ja II*. VKK-Metron kehittämishankkeiden keskeinen tavoite oli kehittää uusia tapoja vahvistamaan lasten ja perheiden hyvinvointia sekä varhaiskasvatuksen henkilöstön ammatillisuutta. Julkaisuista löytyy runsaasti henkilökunnan kokemuksia ja kasvatusalanimittäiläisten kirjoituksia. Suomessa pedagogista dokumentointia tekee tunnetuksi Kati Rintakorpi (KM, LTO), joka on työskennellyt 20 vuoden ajan lastentarhanopettajana ja päiväkodin johtajana kehittäen muun muassa projektityöskentelyä omassa työssään. Rintakorpi on kirjoittanut pedagogisesta dokumentoinnista pro gradun ja useita artikkeleita, joita tulen hyödyntämään opinnäytetyössä. Parhaillaan Rintakorpi on kirjoittamassa väitöskirjaa pedagogisesta dokumentoinnista. Pedagogisen dokumentoinnin ideologiaa selvittääkseni perehdyn taustalla vaikuttavaan Reggio Emilia -pedagogiikkaan, jotta ajatusmaailmalle saadaan syvempi ymmärrys. (Heikka, Fonsén, Elo ja Leinonen 2016, 7; Hirsjärvi ym. 2007, 160; Venninen, Lounassalo & Tuomainen 2011, 13 – 14.)

3 TAVOITTEELLINEN VARHAISKASVATUS

3.1 Varhaiskasvatuksen laatu ja kehittäminen

Laatukäsitteen arviointi riippuu aina määrittäjän omista intresseistä, kuten tarpeista ja pyrkimyksistä. Laadukkaasta varhaiskasvatuksesta puhuttaessa määritelmää pohditaan sen suhteesta eri tekijöihin, kuten millaista on laadukas yhteistyö vanhempien kanssa tai millainen on laadukas oppimisympäristö. Laatua voidaan esimerkiksi tarkkailla niin asiakkaan, työntekijän, johdon kuin myös palvelujärjestelmän näkökulmasta. Laatua ei voi mitata suoraan, mutta kyselyiden ja arviointien perusteella voidaan tehdä päätelmiä laadusta ja tämä auttaa työn kehittämässä. Ilman säännöllisiä arviointeja kasvattaja ei voi tietää palveleeko oppimisympäristö ja opetus lasta. Lapsilta, huoltajilta ja muilta yhteistyötahoilta saatua palautetta hyödynnetään laadukkaan varhaiskasvatuksen aikaan saamiseksi. Laatuvaatimukset perustuvat lainsäädäntöön, joka määrää edellytykset varhaiskasvatukselle. (Heikka, Hujala & Turja 2009, 7; Hujala, Parrila, Lindberg, Nivala, Tauriainen & Vartiainen 1999, 54 – 55, 78; Karila & Nummenmaa 2006, 36 – 37.)

Varhaiskasvatuslaki (580/2015, 1 §) korostaa erityisesti pedagogiikan merkitystä varhaiskasvatuksessa ja samalla lastentarhanopettajan pedagogista vastuuta. Lain mukaan lastentarhanopettajan vastuulla on vastata toiminnan suunnittelusta, toteutumisesta, arvioinnista ja kehittämisestä. Kasvatustieteen tohtori Marja-Liisa Akselin kritisoi väitöskirjassaan varhaiskasvatuksen jäsentymättömyyttä. Jäsentymättömyydellä hän tarkoittaa sitä, että jokainen varhaiskasvatuksen työntekijä tekee samaa työtä ammattinimikkeestä ja koulutustaustasta riippumatta. Akselinin mukaan tällaisessa ”*kaikki tekevät kaikkea*”-työskentelymallissa varhaiskasvatuksen ammatillinen osaaminen ei tule hyödynnetyksi oikealla tavalla, eikä tutkimusten kautta saatu tieto kohtaa varhaiskasvatuksen arjessa. Tieteellinen tieto varhaiskasvatuksesta on lisääntynyt, mutta sitä ei ole saatu vietyä käytäntöön saakka. (Akselin 2013, 14.) Laatutavoitteista ja suuremmista linjauksista vastaavat alan tutkijat ja asiantuntijat. Varhaiskasvatuksen laatutavoitteet määrittävät varhaiskasvatukselle tavoiteltavan tilan ja näyttävät suunnan sen kehittämiseksi. Laatutavoitteet kirjataan asiakirjoihin, kuten varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin. Asiakirjojen avulla pyritään vahvista-

maan tutkimustiedon hyödyntämistä varhaiskasvatuksen arjessa ja päätöksenteossa. (Hujala ym. 1999, 61; Varhaiskasvatustilasto 580/2015, 1§.)

Varhaiskasvatuksen kehittäminen tapahtuu arjessa ja siihen vaikuttavat henkilöstön koulutus, työntekijän oma kasvatusideologia, varhaiskasvatussuunnitelmat, lait, kasvattajien välinen yhteistyö, halu uudistua ja niin edelleen. Kehitystyön kohteiden valinta tulee lähteä päiväkodin sisältä, jolloin se tulee henkilöstön ja lasten omista tarpeista. Päiväkodin kehittämistyötä suunniteltaessa on aluksi tärkeää päättää aiheen rajaus. Kaikki työyhteisön jäsenet tulee saada sitoutumaan kehitystyöhön, jotta kasvattajien sisäinen muutos alkaa tapahtua ajattelussa, toiminnassa ja sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Professori Mikko Ojalan mukaan tiettyyn aiheeseen tutustuminen ja tästä seurannut omakohtainen kokemus sekä yhteinen pohdinta lisää syventävää tietoa tutkittavasta kohteesta. Henkilöstön käytännön työssä tehdyt havainnot ja dokumentit auttavat syventämään tietoa tutkimuskohteesta sekä täsmentämään kehittämisen kohdetta. Tietyn asian tarkempi tutkiminen tulee muokkaamaan alussa asetettuja kysymyksiä ja tavoitteita. Lisääntynyt tietoisuus ja kriittinen reflektio lisäävät kasvattajan henkilökohtaista kasvua ja kehittymistä. Kasvattajan henkilökohtainen kasvu tulee aina sisältäpäin, jolloin kasvattaja alkaa pohtia omia arvoja ja kasvatusideologiaansa. Tavoitteena on parantaa työyhteisön kommunikaation taitoja ja yhteistyötä kasvattajien välillä. Kasvattajan sisäisellä kasvulla ja työyhteisön toimivuudella on suora yhteys varhaiskasvatuksen laatuun. (Ojala 2009, 27 – 32; Venninen, Lounassalo & Tuomainen 2011, 16.)

Kasvatustieteen dosentti ja Helsingin yliopiston lehtori Jyrki Reunamo hämmästelee teoksessaan *Varhaiskasvatuksen kehittäminen* sitä, kuinka vähän varhaiskasvatuksen arjesta lopulta tiedetään. Tutkimuksellista tietoa tarvitaan muun muassa siitä, mitä lapset tekevät päiväkodissa ja mitä varhaiskasvatuksessa tapahtuu. Ilman tätä tietoa Reunamo toteaa kehitystyön olevan kehittymättömässä tilassa. Keskeisessä asemassa varhaiskasvatuksen laadun ylläpitämisessä on henkilöstön tavoitteellinen ja suunnitelmallinen itsearviointi. Vasu 2017 mukaan arvioitavia kohteita voivat olla muun muassa vuorovaikutus lasten kanssa, ryhmässä vallitseva ilmapiiri ja pedagogiset työtavat. Henkilöstön väliset keskustelut ja niiden kautta tulevat erilaiset näkökulmat asiaan ovat kasvattajan tärkein tapa kehittyä työssään. Varhaiskasvattajien tulisi pyrkiä itse kehit-

tämään toimintaansa, sillä heillä on tietoa, joka vaikuttaa arjen käytäntöihin. (Reunamo 2014, 11 – 13; Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, luku 3.1.)

3.2 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet

Varhaiskasvatuslaki astui voimaan 1.8.2015. Laki määrittää Opetushallituksen varhaiskasvatusta ohjaavaksi asiantuntijavirastoksi (L 580/2015, 9 §). Opetushallituksen tehtävänä on tukea ja ohjata varhaiskasvatuksen kehittämistä ja järjestämistä sekä laatia valtakunnalliset varhaiskasvatussuunnitelman perusteet varhaiskasvatuslain mukaisesti. Lokakuun lopulla julkaistu Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, määräykset ja ohjeet 2016:17 tulevat voimaan 1.8.2017 alkaen, tämän vuoksi lyhenteenä käytetään yleisesti *vasu 2017*. Jokaisen kunnan, kuntayhtymän tai muun palvelun tuottajan tulee tehdä omat paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat noudattaen Opetushallituksen ohjeistusta. Varhaiskasvatussuunnitelman pohjalta toteutetaan varhaiskasvatusta ja laaditaan muun muassa lasten henkilökohtaiset varhaiskasvatussuunnitelmat. Varhaiskasvatussuunnitelman tavoitteena on laadukkaan ja yhdenvertaisen varhaiskasvatuksen toteutuminen koko maassa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016; Varhaiskasvatuslaki 580/2015, 9 §.)

Varhaiskasvatuksen siirtyminen Opetus- ja kulttuuriministeriön alaisuuteen tarkoittaa sitä, että varhaiskasvatuksen, esiopetuksen ja perusopetuksen jatkumoa pystytään seuraamaan kokonaisvaltaisemmin. Professori Aili Helenius ja kasvatustieteiden tohtori Riitta Korhonen kyseenalaistivat Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskuksen (Stakes) vuonna 2005 laatimat varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Heidän mielestään oppaassa käsiteltiin ristiriitaisesti oppimisen käsitystä. Leikissä tapahtuva oppiminen katsottiin olevan emotionaalisen alueen, mielikuvituksen ja sosiaalisten taitojen kehittämistä, kun taas ”oikea” oppiminen tapahtui kasvattajan orientaation avulla. Tutkimusten mukaan jako leikissä oppimiselle ja tietojen opettamiselle on edelleen olemassa, vaikka perustaitojen opettelu leikin kautta on todettu sujuvan paremmin ja olevan myös tehokkaampaa. Varhaiskasvatukseen on tullut selviä muutoksia ja eri painotuksia Opetushallituksen myötä. Vasu 2017 painottaa entistä enemmän pedagogiikan merkitystä varhaiskasvatuksessa. Pedagogiikkaa painotetaan muun muas-

sa korostamalla toiminnan suunnitelmallisuutta ja tavoitteellisuutta. Varhaiskasvatuksen tehtävä on luoda perusta lapsen ajattelulle ja koko elinikäiselle oppimiselle. Lasta tulee kannustaa ja rohkaista olemaan lannistumatta epäonnistumisissa. Lasta tulee auttaa löytämään omat keinot tiedon jäsentämiselle ja tiedon hankkimiselle eli lapsi ei pysty sisäistämään tiedon oppimista, mikäli hänelle annetaan valmiita vastauksia. (Helenius & Korhonen 2008, 109 – 110; Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016.)

Samoilla linjoilla vasu 2017 kanssa on myös 1.8.2016 voimaan tullut perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Opetussuunnitelman oppimiskäsityksen mukaan oppilas on aktiivinen toimija. Oppimisesta käytetään termiä oppimisprosessi, jossa oppiminen tapahtuu vuorovaikutuksena. Prosessin aikana opettaja toimii ohjaajana, jonka tehtävä on edesauttaa oppilasta kasvamaan ihmisenä sekä oppimaan oppimisen taitonsa ja näin edistää koko elämän aikaista oppimista. Perusopetuksen opetussuunnitelma ja varhaiskasvatussuunnitelma korostavat nimenomaan opettajan ja varhaiskasvattajan näkökulmien uudistamista yksilöllisyyttä korostavaan ja samalla keskustelelevampaan suuntaan. Lapsille ei tule syöttää valmiiksi pureskeltua tietoa, vaan lapsia ohjataan ja kannustetaan löytämään omat ratkaisut ongelmiin opettajan ohjauksen ja suunnitelmien avulla. Uusille näkökulmille ja ratkaisuille halutaan antaa tilaa. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, luku 2.3; Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, luvut 2.5 & 2.6 & 2.7.)

Vasu 2017 korostaa, että kaikkien työtapojen tulee edistää lapsen kehitystä ja oppimista. Varhaiskasvattajien tulee tiedostaa, että kaikki heidän tapansa toimia ja olla vuorovaikutuksessa välittyy mallina lapselle. Varhaiskasvatuksen toiminnan kehittäminen vaatii hyvää pedagogista johtamista, joka on suunnitelmallista, tavoitteellista sekä sisältää arviointia ja kehittämistä. Kati Rintakorpi pohtii Helsingin yliopistolle tekemässään pro gradu tutkielmassaan, että katsooko yhteiskunta lapsuuden olevan vain yksi vaihe matkalla täysikasvuiseksi veronmaksajaksi. Tällöin yhteiskunta kokee lapsien olevan taloudellisesti ongelmallinen ilmiö. Tämä johtaa ajatukseen siitä, että lapset ovat hoidossa ainoastaan vanhempien työssä käymisen mahdollistamiseksi. Rintakorpi toteaaakin, että on huomattavasti vaikeampaa ottaa lapset vakavissaan osallisiksi sosiaaliseen

ajatteluun ja yhteiskunnallisiin toimintatapoihin. (Rintakorpi 2010, 9; Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, luku 3.)

3.3 Pedagoginen dokumentointi toiminnan suunnittelun perustana

Uusi varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (luku 4.2) korostaa pedagogisen dokumentoinnin olevan varhaiskasvatuksen toiminnan suunnittelun perusta, sen avulla tehdään näkyväksi lapsen jo saavuttamat tiedot ja taidot sekä lapsen tarpeet. Havainnointia ja arviointia on tehty jo pitkään varhaiskasvatuksessa, mutta pedagoginen dokumentointi on käsitteenä jäänyt vähemmälle huomiolle ja näin ollen myös epäselväksi käsitteeksi. Vasu 2017 julkaisussa pedagoginen dokumentointi mainitaan usein. Koostin vasu 2017 viittaukset opinnäytetyöni esitteeseen seuraavanlaisesti (kuvio 1):

*”Pedagogista dokumentointia käytetään hyödyksi suunnitelmaa laadittaessa.”
Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma luku 1.3.*

”Toiminnan pedagoginen dokumentointi sekä yhteinen pohdinta auttavat lapsia havaitsemaan oppimistaan ja tunnistamaan vahvuuksiaan. Tämä vahvistaa lasten uskoa omiin kykyihinsä.” Laaja-alainen osaaminen luku 2.7.

”Pedagoginen dokumentointi on varhaiskasvatuksen suunnittelun, toteuttamisen, arvioimisen ja kehittämisen keskeinen työmenetelmä. Se on jatkuva prosessi, jossa havainnot, dokumentit ja niiden vuorovaikutuksellinen tulkinta muodostavat ymmärrystä pedagogisesta toiminnasta. Pedagoginen dokumentointi mahdollistaa lasten ja huoltajien osallistumisen toiminnan arviointiin, suunnitteluun ja kehittämiseen.” Pedagoginen dokumentointi luku 4.2.

”Suunnitelmallisen dokumentoinnin tavoitteena on, että henkilöstö oppii tuntemaan yksittäistä lasta, ymmärtämään lasten välisiä suhteita sekä ryhmän henkilöstön ja lasten välisen vuorovaikutuksen luonnetta.” Pedagoginen dokumentointi luku 4.2.

*”Pidemmältä aikaväliltä kootut dokumentit ovat tärkeä osa pedagogisen toiminnan arviointia ja henkilöstön toiminnan itsearviointia.”
Pedagoginen dokumentointi luku 4.2; Pedagogisen toiminnan arviointi ja kehittäminen luku 7.1.*

Kuvio 1. Pedagoginen dokumentointi. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016 materiaalista koostettu kuvio liitteen esitteeseen.

Vasu 2017 mukaan pedagoginen dokumentointi on keskeinen työmenetelmä varhaiskasvatuksessa. Pedagogisen dokumentoinnin katsotaan olevan vastaus niin varhaiskasvatuksen kehittämiseen, laadun tarkkailuun, kasvattajien väliseen yhteistyöhön, lapsilähtöiseen työskentelyyn ja henkilöstön toiminnan itsearviointiin. Tämä pedagogisen dokumentoinnin monitasoisuus voi selittää sen, miksi pedagoginen dokumentointi vaikuttaa vaikealta käsitteeltä. Varhaiskasvatustyö on jatkuvasti muuttuvaa, joka tapahtuu yhteiskunnan ja siinä tapahtuvien muutosten mukana. Lasten toiminnan havainnointi ja dokumentointi auttavat hahmottamaan tämän hetkisiä suuntauksia. Dokumentoinnin avulla on tarkoitus tehdä näkyväksi lapsen juuri tässä hetkessä olevat kiinnostuksen kohteet. Lapsen tapa nähdä asioita tulee näkyä oppimisen sisältöjen suunnittelussa. Jokainen lapsi kokee, perehtyy ja pyrkii ymmärtämään tarkasteltavia ilmiöitä omalla tavallaan. Tämän vuoksi jokaisen lapsen tapa tarkastella ympärillä olevia asioita on ainutlaatuinen. Suunnitelmallisen dokumentoinnin tavoitteena on tutustua paremmin jokaiseen ryhmässä olevaan lapseen sekä tuoda lisätietoa lapsiryhmän toiminnasta konkreettisella ja monipuolisella tavalla. (Reunamo 2014, 11 – 13; Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, luku 4.2.)

Kasvatustieteiden käsitekarttojen luojana ja kehittäjänä tunnettu professori Joseph D. Novakin mukaan mielekäs oppiminen on perusta kaikelle toiminnalle ja johtaa voimien lisääntymiseen, sitoutumiseen ja vastuuntuntoon. Oppiminen voidaan määritellä prosessiksi, jossa aikaisempi kokemus voidaan tulkita uudelleen ja löydetään sille uusi merkitys. Oppiminen tapahtuu, kun oppija tietoisesti päättää liittää uuden tiedon hänellä jo ennestään olevaan merkitykselliseen tietoon. Aikaisemmalla kokemuksella on suuri merkitys uuden tiedon ja oppimisen sisäistämisessä. Tähän vaikuttavat jokaisen lapsen taustalla olevat henkilökohtaiset kokemukset. Oppiminen ei tapahdu ulkoa oppimisella, vaan pyrkimyksellä ymmärtää asiat mahdollisimman monipuolisesti ja laaja-alaisesti. Kasvattajan työ on tutustua lapsella jo olevaan tietoon ja taustalla vaikuttavaan kulttuuriin, jotta oppimiselle annetaan mahdollisuus. (Novak 2002, 29 – 30.)

Varhaiskasvatuksen tehtävä on auttaa lasta muodostamaan oma yksilöllinen identiteettinsä, sekä oppia havaitsemaan oman toimintansa vaikutukset ympäristöön. Lasta tulee rohkaista kysymään ja kyseenalaistamaan asioita, jolloin lapselle annetaan tilaa ihmettelylle, oivaltamiselle ja tätä kautta oppimiselle.

Lasta kannustetaan olemaan lannistumatta epäonnistumisista, jolloin sinnikkyys ponnistella asioiden eteen kasvaa (kuvio 2). (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, luku 2.7.)

Varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea lasten ajattelun ja oppimisen taitoja	
Miksi?	
Lasten ajattelu ja oppimisen taidot ovat perusta muun osaamisen kehittymiselle ja elinikäiselle oppimiselle.	
Tiedon hankinta, jäsentäminen ja uuden luominen edellyttävät luovaa ja kriittistä ajattelua.	
Mitä?	Miten?
Taitoa jäsentää, nimetä ja kuvata ympäristöä ja sen ilmiöitä.	⇒ Tehdään ajattelua ja oppimista näkyväksi pedagogisen dokumentoinnin avulla.
Rohkeutta kysyä ja kyseenalaistaa.	⇒ Kuullaan lasten ajatuksia, annetaan tilaa ihmettelulle, oivaltamiselle sekä oppimisen ilolle.
Kykyä käyttää mielikuvitusta ja luovuutta erilaisten ratkaisujen keksimisessä.	⇒ Tarjotaan monipuolisia ja merkityksellisiä kokemuksia, mahdollisuuksia leikkeihin sekä fyysiseen aktiivisuuteen.
Sinnikkyyttä ponnistella asioiden eteen.	⇒ Rohkaistaan lapsia olemaan lannistumatta epäonnistumisista iloitaan onnistumisista ja opetellaan kannustamaan toisia.

Kuvio 2. Ajattelu ja oppiminen. Opetushallituksen vasu 2017 opetusmateriaalista liitteen esitteeseen koostettu kuvio.

Oppimisen näkökulmasta katsottuna varhaiskasvatuksen haasteena on oppimisedellytyksien tukeminen ja myönteisen oppimisasenteen herättäminen. Arviointi ei saa kohdistua pelkkään kasvuun ja oppimiseen, vaan arvioida tulee myös fyysisiä, sosiaalisia ja kulttuurisia tekijöitä, joiden kanssa lapsi on tekemisissä. Yhteinen pohdinta ja dokumenttien avulla asioihin palaaminen auttaa lapsia havaitsemaan omaa oppimistaan ja tunnistamaan omia vahvuuksiaan. Tavoitteena on vahvistaa lasten uskoa omiin kykyihin ja luoda hyvä pohja elinikäi-

selle oppimiselle. Hyvällä varhaiskasvatuksella on positiivisia vaikutuksia lapsen kehitykseen ja vaikutuksia myös pitkälle aikuisuuteen. (Heikka, Hujala & Turja 2009, 7; Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, luvut 4.1 & 4.2.)

4 PEDAGOGISEN DOKUMENTOINNIN AVULLA KOHTI OSALLISUUTTA

4.1 Osallisuus varhaiskasvatuksessa

Lapsen osallisuutta koskevaa tutkimustietoa on varhaiskasvatuksesta yllättävän vähän, mutta kiinnostus aihetta kohtaan on selvästi lisääntynyt. Vuonna 2014 julkaistu *Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa* oli ensimmäinen suomalainen aihetta käsittelevä kirja. Lapsen osallisuutta korostavaa tutkimustietoa tarvitaan edelleen runsaasti, jotta myös lapsilähtöisen varhaiskasvatuksen kehittämistyö etenee. Lapsen osallisuus käsitteen määrittely ei ole yksinkertaista, koska siihen vaikuttavat lapsen ja aikuisen sekä ryhmän ja yksilön välinen vuorovaikutus. Näitä ovat varhaiskasvatuksessa kaikki pienet kohtaamiset, valintatilanteet ja yhteiseen toimintaan vaikuttaminen. Pelkkä lapsen osallistuminen toimintaan ei tarkoita lapsen osallisuutta, sillä aito osallisuuden kokemus tuo lapselle iloa ja innostuksen tunteita. Tämä johtaa mielekkääseen oppimiseen ja vuorovaikutukselliseen tilanteeseen. Lapsen kokemukset ovat yksilöllisiä, joten toisen lapsen tuntemukset tulla kuulluksi ja nähdyksi voivat olla hyvin erilaisia. Osallisuus antaa lapselle mahdollisuuden myös vetäytyä tilanteista. Yksin leikkiminen tai tilanteesta vetäytyminen voi olla lapsen henkilökohtainen päätös. Kuitenkin jatkuvasti tilanteista vetäytyvä lapsi tarvitsee aikuisen tukea vuorovaikutustilanteissa, jotta hän pääsee osaksi ryhmää. (Heikka ym. 2014, 3; Leinonen 2014, 18 – 19.)

Nykyisin hyvin useissa päiväkodissa käytetty leikkitalu herättää tutkijoissa kysymyksiä, onko leikkitalun käyttö lapsen leikkiä rajoittava vai valintoja mahdollistava tekijä. Leikkitalu on päiväkodin seinällä oleva kuvataulu, johon on merkitty kuvin eri leikki mahdollisuudet. Kuvan vieressä voi olla nopan lukumäärä, joka osoittaa kuinka monta lasta leikkiin pääsee mukaan. Lapset merkitsevät tauluun oman valintansa nimilapulla tai muulla merkillä. Leikkitalun on tarkoitus helpottaa lapsen valintaprosessia kuvien avulla ja toisaalta koetaan, että lapsen osallisuus lisääntyy, kun hän saa itse valita leikkinsä. Tutkijoiden mukaan hyvin tiukasti toteutettu leikkitalu näyttäytyy kuitenkin lasten leikkiä rajoittavana ja aikuisten vallankäytön tapana, joka voi rajoittaa lapsen osallisuutta. Leikkitalu voi rajata lapsen mahdollisuuksia kehittää leikkiä ja näin ollen myös ilmaista itseään. Leikkitaluja toteutetaan myös niin, että taulusta valitaan leikkien sijaan

leikkialue, joka ei rajaa ja määrää leluja, joilla leikitään. Mikäli lapsi ei saa vapaassa leikissä hakea leluja muista leikeistä, lapsia ei kannusteta pitkäkestoiseen ja kehittävään toimintaan. (Leinonen 2014, 26 – 27.)

Varhaiskasvatuksen dosentti Marjatta Kalliala kritisoi sitä, että lapsilähtöisyys tulkitaan Suomessa niin, ettei aikuisten tarvitse tehdä lasten hyväksi yhtä paljon kuin aikaisemmin. Lapsilähtöisyyden katsotaan antavan aikuisille oikeuden vetäytyä ja passivoitua. Aikuisjohtoista ja ryhmän hallintaa korostavaa varhaiskasvatusta kritisoitiin jo parisenkymmentä vuotta sitten. Tämä johti hiljalleen siihen, että aikuiset alkoivat vetäytyä tilanteista. Aikuisiin kohdistuvien syytösten valossa, osa asioista jätettiin hoitumaan omalla painollaan tai lasten varassa. Lapsilähtöinen pedagogiikka ei tarkoita sitä, ettei lapsia saisi kieltää, vaan valtaa on käytettävä lasten hyväksi eikä heitä vastaan. Passiivinen aikuinen vahvistaa itse epätyytyttävää ja ikävystyttävää ilmapiiriä. Aikuisesta tulee poissaoleva tai asioita järjestelevä, eivätkä lapset edes halua lähestyä ilman avuntarvetta. Tämä työskentelytapa johtaa rutiininomaiseen työskentelyyn ja suurin osa lasten kanssa käydystä vuorovaikutuksesta on kieltämistä ja muistuttelua. Mikäli aikuisen tehtäväksi katsotaan pelkkä leikkien vahtiminen ja itsensä tarpeettomaksi tekeminen, seuraukset voivat olla kauaskantoisia ja estää lapsen suotuisaa kehitystä. Lämmin, kiinnostunut ja hyväntahtoinen aikuinen antaa lapselle huomattavasti paremman pohjan kehityksen edistymiselle ja suotuisalle vuorovaikutukselle. Lapsi tarvitsee yksilöllistä tukea aikuiselta, mutta lapsi voi jäädä valintojensa kanssa yksin, mikäli aikuiset eivät uskalla osallisuuden rajoittamisen pelossa auttaa ja ohjata lasta leikin aikana. (Kalliala 2012, 50 – 52; Leinonen 2014, 37.)

Valtakunnallinen kouluterveyskysely vuodelta 2013 mukaan 43 % tutkimukseen osallistuneista peruskoululaisista ei tiedä, kuinka koulun asioihin voisi vaikuttaa. 56 % peruskoululaisista tunsi, etteivät opettajat ole kiinnostuneita oppilaan kuumuisista ja 37 % katsoi, etteivät uskalla kertoa omaa mielipidettään oppitunnilla. Perusopetuksessa, kuten myös varhaiskasvatuksessa aikuisen velvollisuus on selvittää lapsen näkemykset, joilla on vaikutusta lapsen elämään. Lapsen osallisuus ei tarkoita sitä, että lapsi saa tehdä aina mitä ja milloin haluaa, vaan sitä, että lapsen ajatuksiin tartutaan ja lähdetään yhdessä työstämään ideoita eteenpäin. Aikuisen ei tule käyttää valtaa aloitteiden tyrmäämiseen, vaan keskit-

tyä kuuntelemaan ja perustella myös omia kantojaan, sääntöjään ja toiminnan toteutusta. Yhteiskunta on jatkuvassa muutoksessa ja päiväkotien sekä koulujen tulisi pysyä kehityksessä mukana. Uudet ilmiöt haastavat opetuksen sisältöä ja menetelmiä jatkuvasti, joten kasvattajat ovat jatkuvasti uusien asioiden äärellä. Päivähoitolaissa ei ollut vielä suoraan lapsen osallisuutta korostavaa pykälää, mutta varhaiskasvatustalakiin (2015) se lisättiin uutena yleissäännöksenä lasten ja vanhempien osallisuutta korostavana: (Leinonen 2014, 38; Opetushallitus 2015, Pajulammi 2014, 362; Rintakorpi 2010, 11.)

”Lapsen varhaiskasvatusta suunniteltaessa, toteutettaessa ja arvioidessa lapsen mielipide ja toivomukset on selvitettävä ja otettava huomioon hänen ikänsä ja kehityksensä edellyttämällä tavalla. Lapsen vanhemmille tai muille huoltajille on annettava mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa lapsensa varhaiskasvatuksen suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin. Lapsille ja heidän vanhemmilleen tai muille huoltajilleen on toimintayksikössä järjestettävä säännöllisesti mahdollisuus osallistua varhaiskasvatuksen suunnitteluun ja arviointiin.” (Varhaiskasvatustalaki 580/2015, 7 b §.)

Vanhempien osallisuuden kautta kuullaan ja huomioidaan heidän odotuksia varhaiskasvatukselle ja sen kehittämiseksi. Vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö on tärkeä osa varhaiskasvatuksen arviointia. Varhaiskasvatuksen yksi suuri kysymys kuitenkin on, kuinka vanhemmat ja huoltajat saadaan osalliseksi varhaiskasvatuksen suunnitteluun. Varhaiskasvatustalakiin kuuluu pyrkiä kannustamaan vanhempia antamaan palautetta päiväkodille muun muassa vanhempainilloissa, kyselylomakkeilla ja niin edelleen. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma ja näiden kautta käydyt keskustelut ovat yksi tapa arvioida varhaiskasvatusta yksittäisen lapsen näkökulmasta. Jotta vanhemmat voivat osallistua varhaiskasvatuksen suunnitteluun ja arviointiin, tulee heidän ymmärtää, mitä päiväkodin arjessa tapahtuu. Varhaiskasvattajilla on oikeus ja velvollisuus tehdä näkyväksi lasten maailmaa, sillä se johtaa avoimeen keskusteluun varhaiskasvatuksesta. Näkyvyyden ja avoimuuden kautta on mahdollisuus saada myös vanhemmat aktiivisemmiksi toimijoiksi sekä kehittämään päiväkotien toimintaa. Havainnot ja dokumentit auttavat hahmottamaan päiväkodin arkea. Lapsen kehitystä ja oppimista myönteisesti sekä kannustavasti kuvaavat viestit ovat tärkeitä vanhemmille. (Heikka, Hujala & Turja 2009, 101 – 102; Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, luku 3.3.)

4.2 Raportoivasta taltioinnista pedagogiseen dokumentointiin

Suomen Reggio Emilia yhdistyksen pitkäaikainen puheenjohtaja Elisse Heinimaa on tuonut esiin käsitteen *raportoiva taltiointi*. Raportoiva taltiointi kertoo aikuisten pyrkimyksestä tuoda esiin päiväkodissa tapahtuvaa toimintaa esimerkiksi valokuvien, piirustuksien, haastattelujen ja kasvunkansion kautta. Dokumenttien pyrkimys on palauttaa mieleen muistoja ja elämyksiä sekä tehdä yhteistä historiaa. Raportoivalla taltioinnilla on merkitystä lapsen identiteetin kehittymisen kannalta sekä kasvattajien välisen yhteistyön näkökulmasta, sillä keskustelua on helpompi saada aikaiseksi esimerkiksi kuvien avulla. Lapset kokevat saavansa dokumenttien avulla merkityksen, kun aikuiset huomaavat heidän toimintansa. Raportoiva taltiointi eli kuvien esille laittaminen ja niistä kertominen on askel kohti pedagogista dokumentointia, mutta sitä se ei vielä kuitenkaan ole. Raportoivan taltioinnin syventäminen pedagogiseen dokumentointiin alkaa siitä, kun dokumentit herättävät ajattelutavoissa muutoksia ja herättävät uusia näkökulmia. Jos dokumentointia toteutetaan näennäisesti, sillä ei ole vaikutusta päiväkodin toimintatapoihin ja arki sujuu samalla tavalla kuin ennen haastatelluita, valokuvia tai muita tallennuksia. (Heinimaa 2004; Rintakorpi 2016, 154.)

Kati Rintakorpi esittelee pro gradussaan Gunilla Dahlbergin, Peter Mossin ja Allan Pencen tulkinnan siitä, ettei pedagogista dokumentointia tule sekoittaa myöskään *lapsihavainnointiin*. Lapsihavainnoinnissa kyseessä ei ole oppimisprosessien havainnointi, vaan ennalta määrättyjen tulosten mittaaminen eli onko lapsi kehittynyt tiettyjen tilastojen mukaan. Lapsihavainnoinnissa keskitytään lapsen keskeneräisyyteen, ei niinkään lapseen tutustumiseen. Pedagogisen dokumentoinnin tarkoitus ei ole esittää tuloksia, eikä se tuo julki vain yhtä ja ainoaa totuutta, sillä dokumentti on aina tekijän valitsema näkökulma asiaan. (Heinimaa 2004; Keskinen & Lounassalo 2011, 202; Rintakorpi 2010, 21.)

4.3 Pedagoginen dokumentointi työmenetelmänä

Pedagoginen dokumentointi on havainnointiin perustuva työmenetelmä ja ajattelutapa. Aikuisen tärkein tehtävä on pysähtyä kuuntelemaan ja olemaan läsnä tilanteessa lapsen kanssa. Kuunteleminen tarkoittaa pohdiskelevaa kuuntelua, joka arvostaa puhujaa. Aito kuunteleminen antaa lapselle kokemuksen, että

juuri hänen asiansa on vakavasti otettavaa ja huomioimisen arvoista. Aikuisen tulee olla aidosti kiinnostunut lapsen näkökulmista ja tavasta ajatella. Lapselle tulee antaa aikaa ihmetellä, oivaltaa ja tätä kautta oppia ymmärtämään uusia asioita. Tämän vuoksi aikuisen ei tule tarjota pelkästään omia näkökulmia asiaan eli toisin sanoen syöttää yksisuuntaisesti omaa käsitystään asioista lapselle. Dokumentoinnin tavoitteena on ymmärtää lapsen oppimisprosessi ja pyrkiä tukemaan oppimista mahdollisimman monipuolisesti. Lasta tuetaan suunnitelmallisesti löytämään itse asioille ratkaisut omien lähtökohtiensa kautta, jolloin oppimista tapahtuu. Lapsen henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma on pedagoginen dokumentti, joka tarvitsee ympärilleen henkilöstön tekemiä havaintoja, arviointeja ja muita dokumentteja. Dokumentteja tulee kerätä pitkin toimintakautta, jotta lapsen henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma ei pohjaudu pelkästään henkilöstön muistikuvien varaan ja tuntumaan lapsen asioista. Toimintakauden alussa tallennettuihin dokumentteihin voi palata varhaiskasvatuskeskustelujen tullessa ja näin lapsen kehitystä ja oppimista tehdään näkyväksi. Dokumenttien avulla vanhemmat saavat tilaisuuden havainnoida ja arvioida lapsensa varhaiskasvatusta sekä kurkistaa päiväkotien arkeen. Pyrkimyksenä on syventää keskustelun tasoa myös vanhempien kanssa. (Heinimaa 2004; Rintakorpi 2015, 10 – 11.)

Dokumentoinnin tulee olla *suunniteltua*. Kasvattajan tulee suunnitella ja päättää, mitä aihetta tarkastellaan sekä kuka on tarkasteltava kohde. Dokumentoinnin kohteena voi olla lapsi tai pieni lapsiryhmä. Isommissa ryhmissä ongelmaksi muodostuu se, ettei kaikkea pystytä tallentamaan tarkasti. Kasvattaja voi kiinnittää huomiota myös hankalalta tuntuvaan tilanteeseen, jota on vaikeaa ratkaista vallitsevilla kasvatuskäytännöillä. Tällainen tilanne voi olla esimerkiksi ruokailu, siirtymiset, päiväunet ja niin edelleen. (Heinimaa 2004; Ojala 2009, 33.)

Dokumentoinnissa erityistä huomiota kiinnitetään siihen, millaisia tarpeita, pelkoja ja vahvuuksia lapsella on (Rintakorpi 2015, 11). Lapselle leikkiminen ja samalla tapahtuva oppiminen sekä toiminnan suunnitteleminen ovat samanaikaista toimintaa. Tallennusvälineinä voi käyttää kynää ja paperia, muistilappuja, havainnointikaavakkeita, valokuvakameraa, videokameraa, nauhuria sekä lasten töiden ja tuotosten arkistoinnista. Tallennusväline riippuu kasvattajan oman persoonan tai tutkittavan kohteen mukaan. Dokumentoitavan asian tai tapahtu-

man sisältö kirjataan ja tallennetaan mahdollisimman yksityiskohtaisesti. Dokumenttien avulla on pyrkimys saada selville lapsen tämän hetken mielenkiinnon kohteet ja lapsen tapa katsoa maailmaa. (Heinimaa 2004; Ojala 2009, 33.)

Dokumentoinnista tulee pedagogista dokumentointia vasta silloin, kun dokumenttien avulla pyritään kehittämään varhaiskasvatusta. Dokumenttien avulla voidaan palata menneisyyteen ja tutkia tapahtumia henkilöstön, lapsen ja vanhemman näkökulmasta. Materiaalin lisäksi tarvitaan pohdiskelevaa keskustelua, jossa myös kasvattaja itse on valmis kyseenalaistamaan omaa vaikutustaan dokumentoitaviin tilanteisiin. Dokumentointia ja reflektointia tarvitaan, jotta kasvattaja pystyy näkemään tilanteen lisäksi myös itsensä siitä näkökulmasta, mitä todella tapahtui. Tarkoituksena ei ole silti löytää virheitä itsestä, lapsista tai vanhemmista, vaan tuoda esille onnistumisia ja tämän kautta pyrkiä kehittämään toimintaa. Pedagoginen dokumentointi kannustaa lapsia ja kasvattajaa ylittämään itsensä ja luomaan uusia oivalluksia. Kasvattajalle pedagoginen dokumentointi tuo uuden näkökulman lisäksi uusia keinoja ja työkaluja kasvatuskäytäntöihin. Tavoitteena on tulla yhä tietoisemmaksi omasta käyttäytymisestäään ja sen vaikutuksesta lapseen. Kriittisen reflektoinnin avulla kasvattaja pystyy syventämään omaa pohdintaa ja käsitystään kasvattajana. Ilman dokumentointia ja siitä seurannutta keskustelua, varhaiskasvatus perustuu ainoastaan yhden henkilön tuntumaan asioista. Tilannetta havainnoidaan, dokumentoidaan ja analysoidaan yhdessä keskustelujen avulla. Pedagoginen dokumentointi vaatii omien rajojen näkemistä ja ylittämistä. Aikuisen tulee uskaltaa muuttaa omia käsityksiään ja toimintatapojaan. Muutokset vaativat aikaa ja uskoa muutokseen. Pohdinnan avulla kasvattaja pyrkii ymmärtämään uudella tavalla oman toiminnan olennaisimmista tekijöistä ja siten toimintaa pyritään sisäistämään uudelle tasolle. Toki edellytyksenä on, että kasvattajat ovat sitoutuneita ratkaisemaan yhdessä tulevia haasteita, sekä pystyvät keskustelemaan rakentavasti ja kannustavasti toistensa kanssa. Uuden varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaan ”*pidemmältä aikaväliltä kootut dokumentit ovat tärkeä osa pedagogisen toiminnan arviointia ja henkilöstön toiminnan itsearviointia*”. (Ojala 2009, 30 – 31; Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, luku 4.2.)

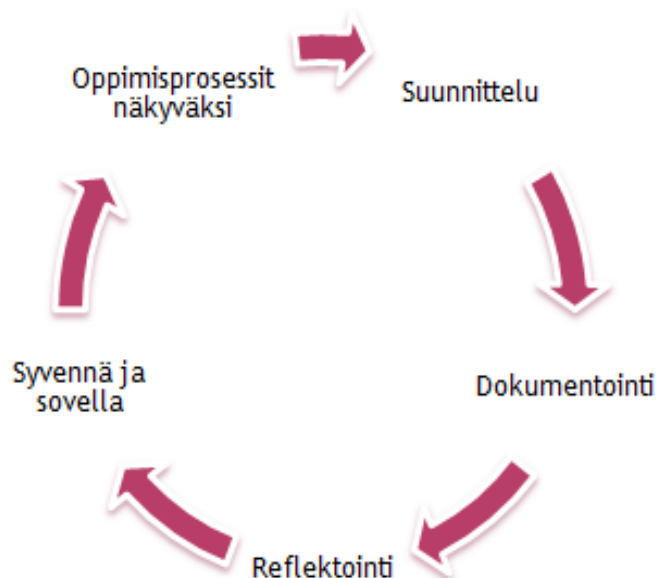
Dokumentit ovat kasvattajan työmateriaalia, joihin kasvattaja pystyy palaamaan. Pedagogisessa dokumentoinnissa aikuinen on enemmän suunnittelijan kuin

opettajan roolissa. Hänen tehtävä on tarkkailla, mikä on lapselle ominainen tapa työskennellä ja miten tilanteeseen liitetään eri teemojen kautta pedagogiikka niin, että se tukee parhaalla mahdollisella tavalla lapsen oppimista. Kasvattajan vastuu on *syventää* lapsikohtaista tuntemusta ja *soveltaa* pedagogiikka osaksi jokaisen lapsen omaa oppimisprosessia. (Ojala 2009, 30 – 31, Keskinen & Lou-nassalo 2011, 203; Leinonen 2014, 35; Rintakorpi 2009; 86; Venninen 2009, 41.)

Dokumentointia tehdään valitun teeman eri vaiheissa, jolloin dokumenttien kautta voidaan tarkastella lasten kehittymistä, ajattelua, toimintaa ja sosiaalisia suhteita. Alussa on tärkeää ymmärtää lasten lähtökohdat ja jo olemassa oleva tieto. Lasten kysymykset ja ihmettelyn aiheet vievät teemaa eteenpäin. Pedagogisen dokumentoinnin avulla pyritään tutkimaan, sitä miten lapsi kehittää omaa tapansa oppia. Aikuiset suunnittelevat näiden pohjalta teemoihin sisällöt, jotka tukevat lapsen laaja-alaista oppimista. Pedagogisen dokumentoinnin tavoitteena on pyrkiä ymmärtämään lapsen tapaa oppia ja tehdä nämä *oppimisprosessit näkyväksi* tallennettujen materiaalien avulla. Materiaaleja voidaan tarkastella yhdessä lapsen kanssa, jolloin lapsi alkaa ymmärtää omaa kehittymistä. Dokumentit toimivat myös väylänä vanhempien kanssa tehtävään yhteistyöhön. Tavoitteena on tehdä päiväkodin arkea näkyväksi. Dokumenttien kautta pyritään avaamaan keskustelua ja tukemaan vanhemmuutta. (Heinimaa 2004; Rintakorpi 2015, 11.)

Opinnäytetyötä varten luin useita eri teoksia pedagogisesta dokumentoinnista, joiden pohjalta tein esitettä varten yhteenvedon pedagogisen dokumentoinnin prosessista (kuviokuva 3). Pedagogiselle dokumentoinnille ei pystytä antamaan helppoja ja yksinkertaisia ohjeita, mutta halusin tehdä esitteeseen kaavion selventämään ja yksinkertaistamaan pedagogisen dokumentoinnin prosessia. Pedagogista dokumentointia kuvaa eteenpäin menevä prosessi, jonka halusin tuoda esiin ympyräkaaviolla. Ympyräkaavio kuvaa mielestäni myös hyvin sitä, että asioihin, kuten dokumentteihin palataan aika ajoin takaisin. Haluan korostaa, että kaavio on oma näkemykseni pedagogisen dokumentoinnin prosessista, joten se ei ole ainut oikea tapa työstää pedagogista dokumentointia eteenpäin.

PEDAGOGISEN DOKUMENTOINNIN PROSESSI

Suunnittelu: Dokumentoinnin tulee olla suunniteltua. Aikuinen päättää, mitä aihetta tarkastellaan sekä tarkasteltava kohde. Kohteena voi olla lapsi, pieni lapsiryhmä, teema tai esimerkiksi hankalalta tuntuva tilanne.

Dokumentointi: Dokumentoinnissa kiinnitetään huomiota erityisesti siihen, millaisia ajatuksia, ideoita ja teorioita lapsella on omasta toiminnastaan. Ole läsnä ja kuuntele. Saat arvokasta tietoa lapsen mielenkiinnon kohteista ja lapsen tavasta katsoa maailmaa. Tallenna havaintosi mahdollisimman tarkasti ja yksityiskohtaisesti, kirjoittamalla, kuvaamalla, äänittämällä. Käytä luovuutta ja löydä oma luonteva tapasi.

Reflektointi: Keskustele, pohdi, reflektoi, niin saat uusia näkökulmia. Tilanne on yhden ihmisen näkökulma asiaan, mikäli siitä ei keskustella. Reflektoinnin kautta voi kiinnittää huomiota muun muassa siihen, kuinka kasvattaja tukee lasta työskentelemään ajallisesti pitkäjänteisesti ja syvällisesti.

Syvennä ja sovelta: Dokumentit ovat aikuisen työmateriaalia, jonka pohjalta suunnitellaan toimintaa. Tavoitteena on syventää tietoa siitä, kuinka lasta tuetaan ja rohkaistaan oppimaan. Mikä on lapsen ominainen tapa työskennellä ja kuinka tilanteeseen liitetään pedagogiikka niin, että se tukee parhaalla mahdollisella tavalla lapsen oppimista. Kasvattajan vastuu on syventää lapsikohtaista tuntemusta ja soveltaa pedagogiikka osaksi jokaisen lapsen omaa oppimisprosessia.

Oppimisprosessit näkyväksi: Ilman dokumentteja keskustelut ja toiminnan suunnittelu perustuu ”mututuntumaan” lapsen tarpeista. Pedagoginen suunnittelu etenee ja kehittyy lapsen oppimisprosessien mukana. Tee lapsen tuottamaa kulttuuria ja varhaiskasvatusta näkyväksi myös vanhemmille.

Kuvio 3. Pedagogisen dokumentoinnin prosessi. Laadittu opinnäytetyön liitteen esitteeseen.

5 PEDAGOGISEN DOKUMENTOINNIN JÄLJILLÄ

5.1 Reggio Emilia - pedagogiikka

Pedagogisen dokumentoinnin juuret ovat Reggio Emilia - pedagogiikassa, jossa sitä on käytetty osana päiväkotityöskentelyä jo vuosikymmenet. Suomen Reggio Emilia - yhdistyksen pitkäaikaisen vaikuttajan Elisse Heinimaan mukaan pedagoginen dokumentointi on työmenetelmä ja ajattelutapa. Hänen mukaan reggiossa opettaja on kuuntelija, havainnoija ja tutkija. Kuuntelu tarkoittaa pohdiskelevaa kuuntelemista, joka arvostaa puhujaa. Reggiossa opettajan työ ei ole antaa valmiita vastauksia lapsille, vaan pyrkiä yhdessä lapsen kanssa selvittämään vastaus. Aikuisen tulee olla aidosti kiinnostunut lapsen ratkaisuksista ja tallentaa näitä. Tallennettujen dokumenttien avulla tutkitaan lapsen oppimistapa. Dokumentoinnin tulee olla hyvin suunniteltua ja sellaista, joka auttaa aikuisia näkemään, miten tukea lasta eri tilanteissa, millaisia tarpeita lapsella on ja mistä lapsi on juuri nyt kiinnostunut. Elisse Heinimaa kirjoittaa suomentamassaan kirjassa *Emilia Reggio ja sata lapsen kieltä* alkusanoissa, että Reggio Emilian tutkimissa oppimisprosesseissa juuri innostava, luova ja ihmettelevä asenne on tärkeämpää, kuin valmiit kaavat ja kehitysaikataulut. (Heinimaa 2004; Wallin 1996, 13, 41.)

Reggio Emilia – kasvatustilafilosofian mukaan pedagogiikka on jatkuvasti kehittyvää, joka ei tule koskaan valmiiksi. Reggio Emilia -kasvatustilafilosofian kehittäjä Loris Malaguzzin (1921 – 1994) mielestä käytäntö on teoriaa tärkeämpää. Hänen mielestään pedagogiikka on osa muuttuvia prosesseja muuttuvassa yhteiskunnassa, jossa lapset toimivat suunnannäyttäjinä. Alati muuttuvan maailman vuoksi Malaguzzi ei halunnut kirjoittaa kasvatustilafilosofiastaan kirjoja ja silti hänen opit ja ajatukset elävät edelleen hyvin vahvana pedagogiikassa. Reggio Emilia – pedagogiikassa ympäristöllä katsotaan olevan tärkeä merkitys. Virikkeellinen oppimisympäristö pyritään luomaan peilien, lasiseinien ja ikkunoiden kautta, jotta lapset voisivat kohdata toisia lapsia odottamattomissa tilanteissa. Ympäristön kautta lapset oppivat, että elämässä on olemassa monimerkityksellisyttä, epäsäännönmukaisuutta ja muutosta. Materiaalit ja tarvikkeet pidetään lasten saatavilla ja käytettävissä. (Suomen Reggio Emilia – yhdistys; Wallin 1996, 15 – 17.)

Reggio Emiliassa keskusteluilla on suuri merkitys. Loris Malaguzzin mukaan aikuisten tulee olla valmiita kehittämään jatkuvasti itseään ja työtapojaan. Tiedon katsotaan syntyvän silloin kun ihmiset kohtaavat ja erilaiset näkökulmat asetetaan vastakkain. Jatkuvan keskustelun avulla syntyy demokraattinen kulttuuri, jossa jokaisella on oikeus ilmaista omia mielipiteitään ja jokaisen mielipide otetaan huomioon. Malaguzzi piti huolen siitä, että dokumentointi, keskustelut ja jatkuvat kohtaamiset sisällytettiin henkilökunnan työhön. Havainnointi ja dokumentointi ovat yhden ihmisen näkökulma asiaan, ellei niistä keskustella. Juuri opettajien väliset keskustelut ja niiden kautta tulevat erilaiset näkökulmat asiaan, ovat opettajan tärkein tapa kehittyä työssään ja tekevät dokumentoinnista pedagogista. Lapsiryhmät pyritään Reggioissa muodostamaan niin, että ryhmässä toimivat saman ikäiset lapset, sillä lasten väliset keskustelut ovat arvokasta oppimista, niin kasvattajille, kuin myös lapsille. Lapset oppivat toisistaan ja ryhmässä lapsia kannustetaan käyttämään osaamistaan myös toisten hyväksi. Malaguzzin mielestä opettaminen ylläpitää vain toisen passiivisuutta. Reggioissa halutaan haastaa lapset oppimaan itse, aikuiset eivät pyri kontrolloimaan, johdattelemaan tai suojelemaan lapsia. Kyseessä ei ole kuitenkaan se, että lapset saisivat tehdä vapaasti mitä haluavat. Opettajien on oltava tietoisia siitä, mitä tekevät ja miksi, sillä he suunnittelevat ja määrittelevät, mihin he projekteillaan pyrkivät. (Heinimaa 2004; Wallin 1996, 85, 87.)

Hämeenlinnan kunta on toiminut pedagogisen dokumentoinnin edellä kävijänä varhaiskasvatuksessa. Hämeenlinnan varhaiskasvatus on kehittänyt Reggio Emiliaan pohjautuvan Satakieli – pedagogiikan, jota noudattavat kaikki kunnan päiväkodit. Ajatus Satakieli – pedagogiikasta lähti liikkeelle vuonna 2009 kunta-liitosten myötä. Hämeenlinnaan liitettiin viisi ympäröivää kuntaa, jolloin virkamiehet alkoivat miettiä, kuinka kasvaneeseen varhaiskasvattajien joukkoon saataisiin luotua hyvä yhteishenki ja miten jokaisen lapsen omat elinympäristöt huomioitaisiin. Hämeenlinnan silloinen palvelujohtaja Marja-Liisa Akselin oli tehnyt opintomatkan Pohjois-Italiassa sijaitsevaan Reggio Emilia kaupungin päiväkotiin yhdessä Suomen varhaiskasvatus ry:n kanssa. Reggiolainen pedagogiikka oli tehnyt vaikutuksen Akseliniin ja tästä lähti liikkeelle koko kunnan yhteinen Satakieli – pedagogiikan suunnittelu. Satakieli – pedagogiikan työmenetelmänä on pedagoginen dokumentointi ja teematyöskentely. Satakieli - pedagogiikan taust-

talla on ajatus, että lapsella on sata tapaa ajatella, pohtia, toimia ja ilmaista itseään. Hämeenlinnan varhaiskasvatussuunnitelman (2013) mukaan varhaiskasvattajien työ on tunnistaa lapsuuden tuottamaa kulttuuria ja auttaa tekemään sitä näkyväksi. Työntekijöitä on koulutettu kuvalliseen ilmaisuun, videokuvaukseen, digikameran käyttöön ja kuvankäsittelyyn. Päiväkodinjohtaja Eliisa Soirilän mukaan, aidosti lapsilähtöiseen työskentelyyn mukaan lähteminen vaatii paljon ajattelutyötä, mutta kaikki on sen arvoista. Soirilän mukaan Satakieli – pedagogiikka palautti uskon ja ilon varhaiskasvatustyöhön, joka oli tiukan kuntatalouden myötä välillä kadoksissa. Hämeenlinnassa jokaista päiväkotia johdetaan parityönä. Tämä tarkoittaa sitä, että toinen johtaja huolehtii taloudesta ja henkilöstöstä, kun taas toisen johtajan vastuulla on pedagogiikka ja asiakkuusprosessit. Työparimallilla tavoitellaan parempaa laatua, sujuvuutta ja toimintakulttuurin kehittämistä. (Kasvu 2/2014, 10 – 11.) Hämeenlinnan varhaiskasvatussuunnitelma pyrkii muuttamaan käsitystä opettamisesta yhteiseen oppimiseen sekä vakiinnuttaa pedagoginen dokumentointi työmenetelmäksi kaikkiin kunnan päiväkoteihin. (Hämeenlinnan varhaiskasvatussuunnitelma 2013, 3 – 4.)

Luopuminen opettajuudesta ei ole helppoa, sen huomasi ruotsalainen lastentarhanopettaja Karin Wallin vieraillessaan Italialaisessa Reggio Emilia päiväkodissa. Wallin kertoo kirjassaan esimerkin siitä, kun viisivuotiaat lapset olivat muovailemassa moottoripyöräilijöitä. Yhden lapsen moottoripyöräilijä oli keskeistä huomattavasti kapeampi kuin yläosa. Hahmo meni rikki ja lapsen kyyneleet valuivat vuolaasti kasvoille. (Wallin 1996, 106.)

”Tunsin koko olemuksellani miten valmis olin ryntäämään hänen luokseen lohduttamaan ja näyttämään, miten ylimääräinen savipala kiinnitetään pyöräilijän selkään ja saadaan se pysymään koossa. Olisin varmasti tuntenut itseni oikein topakaksi lohdutettuani poikaa ja pelastettuani pyöräilijän.” (Wallin 1996, 106.)

Päiväkodin lastentarhanopettaja teki tilanteessa kuitenkin toisin. Hän meni heti itkevän lapsen luokse ja kysyi lempeästi pojalta, mitä oli tapahtunut ja ihmetteli tapahtunutta yhdessä pojan kanssa. Lastentarhanopettaja kysyi pojalta:

”Mihin suuntaan pyöräilijä oli kaatunut? Poika selitti edelleen itkien, että se kaatui taaksepäin. Vähitellen hän kuivasi kyyneleensä, ja aikuinen kysyi, miksi hän arveli pyöräilijän kaatuneen. Se oli ehkä

liian kapea selästä, uskoi poika. Hänen kaverinsa tuli apuun. Pojat tuumivat yhdessä mahdollisia onnettomuuden syitä, ja kokeilivat myös itse ruumiillisesti missä asennossa moottoripyörää ajettaessa pitää istua. Pitäisi istua aika lailla eteenpäin kumartuneena. Työ lähtee jälleen käyntiin.” (Wallin 1996, 106 – 107.)

Wallin pohtii kirjassaan näitä kahta erilaista näkökulmaa. Hän itse koki tilanteessa, että poika on pieni ja hento, joka tarvitsee aikuisen apua selvittääkseen tilanteesta. Lastentarhanopettaja taas luotti lapseen, että hän löytäisi itse ratkaisun edessä olevaan pulmaan ja samalla oppisi, jotain uutta. Ruotsissa Reggio-lainen kasvatusajattelu on vaikuttanut voimakkaasti 1980-luvulta lähtien varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen kehittämistyössä. (Wallin 1996, 6, 107.)

5.2 Projektityöskentelyn mahdollisuudet

Projektityöskentelyn eli teematyöskentelyn aloittaminen vaatii keskustelua lasten, vanhempien sekä työyhteisön välillä. Lasten kanssa käytyjä keskusteluita kirjataan muistiin. Lapsia havainnoidaan, haastellaan ja heidän toimintaansa, kuten leikkejä ja liikkumista dokumentoidaan. Näiden dokumenttien pohjalta suunnitellaan ja käydään läpi niitä yhdistäviä teemoja, joiden varaan seuraavien viikkojen työskentelyä voidaan alkaa rakentamaan. Tätä pedagogista dokumentointia jatketaan koko projektin edetessä, jotta aihe kehittyy ja muokkautuu jatkuvasti eteenpäin. Dokumentoinnissa kiinnitetään huomiota erityisesti siihen millaisia ajatuksia, ideoita ja teorioita lapsella on omasta toiminnastaan sekä siihen kuinka kasvattaja tukee lasta työskentelemään ajallisesti pitkäjänteisesti ja syvällisesti (Ojala 2009, 34). Projektityöskentely antaa hyvän jatkumon pedagogiselle dokumentoinnille. Pitempi aikaisessa projektityöskentelyssä pystytään seuraamaan esimerkiksi tiettyä lapsiryhmää suhteessa aiheeseen ja seuraamaan heidän oppimistaan projektin edetessä. Lapsen osallisuuden mahdollisuuksiin vaikuttaa myös se työskennelläänkö asian kanssa pitkään vai hoideaanko se nopeasti alta pois. Aikuinen voi pitää monia asioita itsestään selvinä, eikä välttämättä huomaa antaa lapselle aikaa ihmetellä ja kyseenalaistaa asioita. Uusia toimintatapoja löydetään jatkuvasti, kun työskennellään avoimin mielin. Dokumenttien avulla lapsi voi näyttää toisille lapsille sekä omille vanhemmille tai huoltajille omia tekemisiään. Dokumentit auttavat aikuista ymmärtämään

projektin etenemistä, sillä jokainen lapsi etenee omaa polkuaan. (Leinonen 2014, 19; Rintakorpi 2015, 11.)

Pedagogisessa dokumentoinnissa, kuten myös Reggio Emilia – pedagogiikassa projektityöskentely on tärkeässä osassa. Projektit ovat kokonaisuuksia, jotka voivat kestää päivän, viikon, kuukauden tai koko toimintakauden ajan. Teema-työskentely voi jatkua niin pitkään, kun aihe kiinnostaa lapsia. Lapset työstävät omia mielenkiinnon kohteita erilaisten teemojen kautta ja ovat projekteissa aktiivisessa asemassa. Dokumenttien avulla lapsi ja kasvattaja näkevät, mistä lähtökohdista on lähdetty, mitä on opittu ja mihin ollaan matkalla. Usein juuri kasvattaja on se, joka hermostuu tilanteessa, koska ei tiedä miten asia päättyy tai miten tilanteessa tulee toimia. Tässä vaiheessa on hyvä pyrkiä toisen aikuisen kanssa tulkitsemaan tilannetta (*reflektio*). Mielenkiintoa käsitellään yhdessä toisten kanssa ja pyritään löytämään omalle ajattelulle argumentteja. Aikuiset pyrkivät innostamaan lapsia kiinnostuneilla kysymyksillä, jotta lapset ilmaisevat ajatuksensa. Jokaisen työskentelyhetken jälkeen kasvattajat pyrkivät vaihtamaan toistensa kanssa muutaman sanan. Nämä pikaiset sananvaihdot ovat hyvin tärkeitä, jotta aikuinen pystyy herkistämään oman havainnointikyvyn, lisäksi se kasvattaa omaa ammattitaitoa. Myös keskustelut lapsen kanssa päivän päätteeksi katsotaan otolliseksi uusia ideoita synnyttäväksi tapahtumaksi. Tarkoituksena on, että lapsi alkaa ymmärtää omaa tapaansa kehittyä, joka luo myönteisen mielenkuvan ja kannustaa elinikäiseen oppimiseen. Ryhmätyöskentelyn ja keskustelun kautta lapsi oppii kunnioittamaan erilaisia mielipiteitä ja näkemyksiä. Projektin loppuessa siitä, voidaan koostaa esimerkiksi kuvakollaasi, kirjoitelma, näyttely, esitys, video tai kuunnelma. Lapsen henkilökohtaiset oppimisen polut voidaan tallentaa lapsen ja perheen käyttöön esimerkiksi lapsen omaan kansioon, muistitikulle tai vaikka web-sovellus. Useat päiväkodit ovat jo siirtyneet käyttämään erilaisia sähköisiä palveluita vanhempien välisen yhteistyön tueksi, kuten sähköinen kasvu kansio, pitävät blogia tai viestivät sähköpostin välityksellä tunnelmia retkistä ja muista tapahtumista. Alaikäisiä lapsia kuvatessa tulee muistaa, että siihen tarvitaan vanhempien suostumus. Erilaisten sähköisten ohjelmien käyttö tulee edelleen lisääntymään myös päiväkotien arjessa. Tärkeintä projektityöskentelyssä on kuitenkin itse prosessi, ei niinkään lopputulos. (Rintakorpi 2015, 11 – 12; Suomen Reggio Emilia – yhdistys; Wallin 1996, 52.)

Päiväkodeissa pienryhmätoiminta voi edesauttaa pedagogista dokumentointia, sillä lapset ja aikuiset pysyvät ryhmissä samoina. Varhaiskasvattaja pystyy havainnoimaan ja dokumentoimaan tiettyjä lapsia koko toimintakauden ajan, jolloin dokumentoinnin suunnitelmallisuus säilyy samana. Kasvattajan tavoitteena on tutustua dokumentoinnin avulla paremmin oman ryhmänsä lasten tapaan tutkia maailmaa ja tallentaa nämä mahdollisimman tarkasti, sillä lasten ajatuksia ja ideoita ei pysty aina muistamaan jälkikäteen. Dokumentoinnin avulla pyritään rikastuttamaan juuri oman ryhmän tapoja ajatella ja toimia. Petra Varttinen (LTO, KM) kannustaa päiväkoteja pienryhmätoimintaan, mutta kritisoi kiinteitä hyvin tiukoiksi suunniteltuja pienryhmiä, koska ne kaventavat lapsen mahdollisuutta vaikuttaa päiväkotipäivänsä sisältöön. Varttinen kannustaa kasvattajia havainnoimaan lapsia alkusyksyn, jotta pienryhmäjaottelussa otettaisiin huomioon lasten kaverisuhteet ja leikki-aidot. Vasta lasten, vanhempien ja henkilöstön välisten keskustelujen jälkeen olisi hyvä hetki muodostaa pienryhmät. (Keskinen & Lounassalo 2011, 202; Varttinen 2016, 144.)

6 PEDAGOGISEN DOKUMENTOINNIN HYÖDYT JA HAASTEET

6.1 Yhteistyössä eteenpäin

Päiväkodissa on harvoja hetkiä ne, jolloin henkilöstö pääsee keskustelemaan toistensa kanssa ilman lapsia. Tällaisia hetkiä ovat esimerkiksi tiimipalaverit ja kokoukset, joissa pääasia voi olla jakaa toisaalta tultua informaatiota, joka lisää väärinymmärrysten riskiä ja työntekijöiden sitoutumisen astetta. Haasteeksi voi näin ollen muodostua työyhteisöissä yhteinen reflektointi, mikäli siihen ei järjestetä tarpeeksi aikaa tai työskennellä tiiviinä tiiminä, jolloin mahdollisuus muuttaman sanan vaihtamiseen onnistuu heti tuokioiden jälkeen ja näin kasvattajat pystyvät tulkitsemaan tilannetta nopeasti. Kasvattajien väliset keskustelut voivat olla nopeita ja niihin pitäisi pystyä palaamaan vielä uudestaan. Nopeiden ajatusten vaihtamisen etuja ovat ne, että asioihin saadaan heti uutta näkökulmaa. (Venninen 2009, 37; Wallin 1996, 52.)

Pedagoginen dokumentointi vaatii, että koko työyhteisö on sitoutunut jatkuvaan pedagogisen keskustelun ylläpitämiseen ja ajatusten vaihtoon. Koko työyhteisön mukaan saaminen vaatii yhteisiä arvokeskusteluja ja asioiden tärkeysjärjestykseen panostamista, jotta jokainen työntekijä pystyy sitoutumaan työhön. Työyhteisön tulee muodostaa yhteinen käsitys siitä, mihin dokumentoinnilla pyritään ja miten se mahdollistetaan käytännössä. Lastentarhanopettajien työaikaan kuuluu suunnittelu-aika, joka voidaan hyödyntää vanhempien kanssa tehtävään yhteistyöhön ja toiminnan suunnitteluun. Osa tästä ajasta on järkevää käyttää dokumenttien käsittelyyn ja niiden avulla tapahtuvaan suunnitteluun ja arviointiin. Pienryhmätoiminnan avulla jokainen omahoitaja voi tallentaa oman ryhmänsä toimia ja päiväkodeissa voidaan sopia esimerkiksi tiimikohtaisesti, kuinka työaika järjestetään siten, että se mahdollistaa dokumenttien työstämisen. Pedagoginen dokumentointi vaatii vahvaa johtamista niin päiväkodissa kuin myös tiimitasolla. Pedagoginen dokumentointi edellyttää avointa keskustelua, selän takana puhumisen sijaan. Vasu 2017 korostaa päiväkodin olevan yhteisö, jossa tulee olla tilaa erilaisille mielipiteille ja tunteille. Kasvattajien välinen kunnioitus ja välittäminen tarttuvat lapseen. Pedagoginen dokumentointi on vaativa työmenetelmä, joka vaatii työntekijältä paneutumista aiheeseen ja uuden opettelua jo teknisien laitteiden osalta. Ennen kaikkea se vaatii aikaa. (Nätyнки

2016, 106; Rintakorpi 2016, 154 – 156; Rintakorpi 2009, 87; Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, luku 3.1.)

Pedagogista dokumentointia tutkiva Kati Rintakorpi pohtii pro gradussaan toimivatko päiväkodit liian tiukoilla resursseilla, jolloin selviäminen työstä on kaotettua. Mikäli varhaiskasvatuksen laatuun halutaan panostaa, se vaatii työntekijöiden arvostamista, aikaa, välineitä ja työyhteisön sitoutumista työhön. Varhaiskasvatuksen tehtävä ei ole oppisisältöjen siirtäminen lapselle vaan muun muassa lapsen itsetunnon lisääminen, myönteinen näkemys oppimisesta, valmiudet jäsentää todellisuutta ja rohkeus kohdata uusia asioita yhdessä toisten ihmisten kanssa. Yhteiskunnan päättäjien tulee nähdä lapsen kehityksen merkitys varhaiskasvatuksessa, jotta päätöksenteko kannustaa lapsen hyvinvoinnin tukemista ja resurssit saadaan riittäviksi varhaiskasvatustyöhön. Varhaiskasvatus työn näkyvyyden lisäämiseksi on tehtävä töitä, jotta arvostus alaa kohtaan kasvaa. Varhaiskasvattajien tulee pitää ääntä itsestään. (Rintakorpi 2009, 87 - 89; Rintakorpi 2010, 51.)

6.2 ”Leppoistavaa arkea” vai lisää työtä varhaiskasvattajille

Omien havaintojeni perusteella varhaiskasvatushenkilöstö pelkää pedagogisen dokumentoinnin lisäävän työmäärää. Pedagoginen dokumentointi on mielestäni jo nimenä hyvin haastavan kuuloinen. Pedagogiikan taustalla on lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen teoriaa (Heikka, Hujala & Turja 2009, 4.) ja dokumentointi viittaa kameraan tai muuhun laitteeseen, jonka käyttäminen ei tunnu monille varhaiskasvatuksessa työskentelevälle luontevalta. Jos dokumentoinnin ajatellaan olevan edellä kuvattua niin ongelmaksi tulevat myös päiväkotien tekninen laitteisto, sillä ryhmissä ei välttämättä ole käytettävissä omaa kameraa, saati sitten tietokonetta tai muuta vastaavaa tallenninta.

Pääkaupunkiseudun varhaiskasvatuksen kehittämissyksikkö VKK-Metron kehittämishankkeet ovat olleet suuressa osassa pedagogisen dokumentoinnin kehittämisessä ja näkyväksi tekemisessä. VKK-Metron hankkeiden lähtökohdat olivat Helsingin kaupungin ja Helsingin yliopiston yhteinen arviointihanke Helsinki 2, jossa tutkittiin ja kehitettiin pedagogisen dokumentoinnin arviointia, menetelmiä ja konkreettisia välineitä. VKK-Metron ensimmäinen kehittämishanke vuosi-

na 2008 – 2009 pyrki kehittämään varhaiskasvatustyön havainnointia, dokumentointia ja arviointi. VKK-Metron toinen kehittämishanke vuosina 2009 - 2011, koski osallisuutta. Hankkeen päiväkodit hakivat paikkaa ilmoittamalla alustavan kehittämiskohteensa ja lupautuivat vuoden kestävään kehittämistyöhön. VKK-Metron hankkeista on tehty teokset nimeltä ”Löytöretkellä omaan työhön – Kehittämistä ja tutkimista päiväkodin arjessa”, osat yksi ja kaksi. Julkaisuihin on koottu hankkeeseen osallistuneiden päiväkotien henkilöstön käytännön kokemuksia sekä asiantuntijoiden kirjoituksia. Haluan seuraavaksi nostaa muutaman suoran lainauksen hankkeen raportista. (Mäkitalo 2009, 23; Tossavainen 2011, 11; Venninen, Lounassalo & Tuomainen 2011, 13 – 14.)

”Mistä aikaa havainnoinnille? Tähän vaikeaan kysymykseen törmäsimme projektin aikana yhä uudelleen. Nyt tunnistamme jo oman keskeneräisyytemme tässä asiassa –ja juuri tämän huomaaminen on ollut meille merkityksellistä. Kasvattajina olemme tottuneet olemaan aktiivisessa roolissa päiväkodin arjessa, ja nyt olemmekin pohtineet, miten osaamme pysähtyä lapsen ja lapsen leikin edessä. Itse asiassa juuri se pysähtyminen on meidän tärkeää työtämme!” (Rehnström, Kaplin & Nissilä 2009, 140.)

Tähän edellä mainittuun kysymykseen törmäsin itsekkin useita kertoja, kun kyseilin pedagogisesta dokumentoinnista päiväkodin henkilöstöltä. Lasten varhaiskasvatus ei tapahdu ulkopuolelta annettujen ohjeiden mukaan, vaan henkilöstöstä itsestään. Varhaiskasvattajien työkuvaan liittyy suurena osana työn kehittäminen. Varhaiskasvattajista tämä voi tuntua jopa ahdistavalta kaiken kiireen keskellä. Täytyy silti muistaa, että mikään ei tapahdu yhdessä yössä, vaan muutokseen tarvitaan aikaa. Erityisasiantuntija Virpi Mattila korostaa artikkelissaan *Pienen askelin –malli kehittämisen työkaluna*, että pieniä kehittämisen askelia voidaan ottaa nopeasti, jolloin tuloksia saadaan nopeasti näkyviin. Toisaalta taas pienet muutokset, eivät luo suurta ahdistusta tai vastarintaa. Pienin askelin – malli tarjoaa hyvän pohjan dokumentoinnille ja arvioinnille, sillä dokumentoinnin avulla voidaan palata taaksepäin ja nähdä muutoksia. Kehittämiskohteen lopputulokseen pääsemiseksi on tehtävä paljon pieniä muutoksia ja arvioida näitä muutoksia dokumenttien, kuten esimerkiksi havainnointilomakkeiden avulla. (Mattila 2009, 51 – 52; Vilpas 2009, 59.)

”Oman työn merkityksen näkeminen ja sen muistaminen antaa voimia joskus kiireiseenkin arkeen, se antaa myös voimia oman työn kehittämiseen. Siitähän tässä koko VKK-Metro - hankkeessa

on kysymys, oman työn kehittämisestä.” (Pitko & Tenhunen 2009, 75.)

Useampi VKK-Metro – hankkeen raportoiija kirjoittaa tärkeimmän muutoksen tapahtuneen kasvattajien ajattelussa. Hankkeen myötä varhaiskasvattajat alkoivat vähitellen hyväksyä sen, että kaiken kehittämisen perusta ja lähtökohta on ajattelussa tapahtuvissa muutoksissa. Risto Keskinen ja Jarmo Lounassalo kirjoittavat artikkelissaan *Pedagoginen dokumentointi - Leppoistava osallisuuden mahdollistaja* (2011), että päinvastoin odotuksia pedagoginen dokumentointi vähentää kiirettä ja lisää työhyvinvointia. He toteavat, että lapsi on luonnostaan sosiaalinen, joten varhaiskasvattajan tulee elää sosiaalisuutta lasten kanssa ja sitä tukien. Pedagoginen dokumentointi on erilainen lähestymistapa kuin esimerkiksi kehityksen systemaattinen havainnointi, joka keskittyy lapsen motoriaan hallintaan, kielellisten valmiuksien ynnä muiden huomioimiseen. Pedagogisessa dokumentoinnissa kasvattajan tulee jopa yllyttää lasta näkemään maailmaa eri tavoin sekä ilmaisemaan itseään sanoin, kuvin, liikkein ja elein. Kasvattajan tulee ammentaa ideoita työhönsä lasten kautta, jolloin leikki ja oppiminen muuttuvat mielekkäämmäksi. (Keskinen & Lounassalo 2011, 200 – 202.)

Samoilla linjoilla on myös Oululaisessa päiväkodissa ArvoKas –hankkeen (2013 – 2014) kautta kehitelty ”nojatuolipedagogiikka”. Lastentarhanopettaja Heidi Nätyngi (2016) kertoo, että ajatus ”nojatuolipedagogiikasta” lähti, siitä kun aikuiset huomasivat itse tekevänsä kiireen päiväkotiarkeen. Töiden järjestäminen vaati henkilökunnan yhteistä asioiden priorisointia ja organisointia. Kaikki työtehtävät, jotka häiritsivät aitoa läsnäoloa lasten kanssa, käytiin yhdessä läpi ja sovittiin aikataulut näiden tekemiselle. Lähtökohtana pidettiin, että aikuinen pystyy olemaan henkisesti ja fyysisesti sataprosenttisesti läsnä lasten kanssa. Perusedellytys aidolle läsnäololle on Nätyngin mukaan se, että *”kasvattaja antaa itselleen luvan rauhoittua ja istua alas”*. Usein juuri työntekijää, joka touhuaa koko ajan jotain, pidetään ahkerampana ja tehokkaampana, kuin esimerkiksi lattialla leikkivää työntekijää. Luonnolliseksi osaksi ”nojatuolipedagogiikassa” muodostui myös pedagoginen dokumentointi. Aikuinen pyrki olemaan aidosti läsnä lasten leikeissä, jolloin hän pystyi kirjaamaan vihkoon ylös lasten sanomisia ja tekemisiä. Päiväkodin henkilökunta huomasi dokumentoinnilla olleen suuri merkitys lapseen tutustumisessa sekä kehityksen seurannassa. Havainnot käytiin läpi ryhmän työntekijöiden kanssa, dokumentit toimivat myös tukena lapsen

varhaiskasvatussuunnitelmaa tehdessä ja vanhempien kanssa käydyissä keskusteluissa. Lapset itse olivat myös hyvin kiinnostuneita kuulemaan leikin havaintoja jälkeensä. (Nätyinki 2016, 101 – 105.)

”Arjen havainnot tulevat kirjattuina todellisiksi, näkyviksi. Ne täytyy kohdata ja niille voi tehdä jotain. Havaintojen tiedostaminen voi tuntua hämmentävältä. Hämmennys ja tiedostaminen ovat alku pohdinnalle, kehittymiselle ja muutokselle haluttuun suuntaan.” (Tynnilä 2009, 83.)

On tärkeää muistaa, että kehitystyö ja muutokset vaativat tukea ja resursseja. Esimerkiksi VKK-Metron kehittämishankkeessa jokainen päiväkotisi sai oman ohjaajan kunnan sisästä. Ohjaajat ja päiväkodin henkilökunta saivat koulutusta ja vertaistukea kehittämistyönsä tueksi. Ohjaajina toimivat muun muassa kehityskonsultti, suunnittelija, päivähoitoyksikön johtaja ja muita asiantuntijoita. Keran kuukaudessa tapahtuneet tapaamiset ja muu toimintaan liittyvä työ oli ohjaajan virka-ajalla tapahtuvaa. Kentän työntekijöiden ja hallinnossa työskentelevien yhteistyötä lisättiin ja tämän lisäksi tehtiin yhteistyötä eri oppilaitosten kanssa. (Mäkitalo 2009, 43, 50.)

”Loppujen lopuksi dokumentit ovat kuitenkin vain välineitä ajattelulle, keskustelulle ja tulkinnoille. Pedagogisen dokumentoinnin viisaus piilee siinä, miten me lapset ja aikuiset voimme sen avulla ymmärtää jotakin olennaista itsestämme ja toisista, ja rakentaa yhdessä tasa-arvoista ja oikeudenmukaista maailmaa. Se on kasvatuksen ydin.” (Rintakorpi 2016, 156.)

POHDINTA

Päiväkodissa vietetty aika on lapsuutta tarkastellen pitkä aikakausi. Tämän vuoksi olisi tärkeää saada tallennettua pala lapsuutta. Tieto- ja viestintäteknologian käyttö lisääntyy jatkuvasti. Se on jo iso osa lasten arkea ja useissa päiväkodeissa myös osa vanhempien ja henkilöstön välistä vuorovaikutusta. Kun aloitin opinnäytetyöprosessin, sain ensin idean tehdä opinnäytetyön vanhempien ja päiväkodin henkilökunnan välisestä yhteistyöstä. Tällä nimellä toimitin opinnäytetyön ideapaperin ja suunnitelman myötä prosessi lähti liikkeelle. Aihepiiriin tutustumisen myötä omat kiinnostuksen kohteet siirtyivät hiljalleen varhaiskasvatuksen laatua koskeviksi. Viime syksynä tutustuin vasu 2017 sisältöön, niin huomasin pedagogisen dokumentoinnin työmenetelmän yhdistävän monet mielenkiinnon kohteeni. Päätettyäni lopullisen aiheen, oli opinnäytetyön kirjoittaminen mielenkiintoista, mutta samalla haastavaa tasapainottelua lapsiperheen arjen, työharjoittelun ja työn tekemisen kanssa.

Opinnäytetyöprosessin aluksi tuntui, että mitä enemmän luin aiheesta, sitä sekavammaksi aihe muuttui omassa päässäni. Esitteen tekemisestä tuli itselleni kannustava ja selkeyttävä tekijä. Työstin teoriaosuutta ja esitettä yhtä aikaa, koska huomasin niiden täydentävän toisiaan. Laajan ja moniulotteisen kokonaisuuden työstäminen esitteen muotoon selkeytti omia ajatuksia. Aluksi halusin laittaa esitteeseen mahdollisimman tiivistetysti tietoa ranskalaisin viivoin. Ymmärsin työn edetessä, että pedagogisen dokumentoinnin ajatusmaailma on mahdotonta tiivistää muutamiin yksittäisiin lauseisiin. Päätin käsitellä esitteessä aihetta alussa suunnittelemani laajasanaistemmin ja nostaa esiin niitä esimerkkejä, joiden avulla itse pääsi sisään ajatusmaailmaan.

Osa opinnäytetyöprosessin alussa hankkimastani kirjallisuudesta, tuli käyttöön vasta teoriaosuuden kirjoittamisen loppupuolella. Löysin muun muassa artikkelin pedagogisesta dokumentoinnista kirjasta, jonka olin hankkinut jo ennen kuin tiesin käsitteestä mitään. Tässä vaiheessa viimeistään ymmärsin, että punainen lanka on pysynyt koko prosessin ajan, vaikka en siihen aina uskonut. Opinnäytetyön tekeminen eteni hyvin ja vielä lopussakin tuli uusia ideoita. Esimerkiksi pedagogista dokumentointia tukevan havainnointilomakkeen laatiminen ja sen vieminen käytäntöön olisivat mielenkiintoisia aiheita. Erityisen mielenkiintoista

olisi kokeilla pedagogista dokumentointia projektityöskentelyn kautta päiväkodissa, minkä voisi toteuttaa myös useampi sosiaalialan opiskelija opinnäytetyönä tai kurssin harjoitustyönä. Tämä opinnäytetyöni tarjoaa pohjan, teoriaa ja esimerkkejä pedagogisesta dokumentoinnista. Edellä mainitut esimerkit antaisivat puolestaan konkreettisempaa tukea päiväkodille pedagogisen dokumentoinnin käyttöönottamisessa.

Pedagoginen dokumentointi on laaja kokonaisuus, ajattelutapa. Ajatusmaailman ja asennemuutosten aikaansaaminen voi olla haastava prosessi. Kehittämistyön tulee lähteä päiväkodin ja henkilöstön omista tarpeista. Hämeenlinnassa kehitelty Satakieli – pedagogiikka on loistava esimerkki mitä voi tapahtua, kun puhalletaan yhteen hiileen. Toisaalta pedagogisen dokumentoinnin omaksuminen työmenetelmänä on jokaisen työntekijän henkilökohtainen prosessi. Itselleni pedagoginen dokumentointi alkoi avautua projektityöskentelyyn tutustumisen kautta. Päiväkodeissa otetaan kuvia lapsista ja tapahtumista, mitä pystyisi työstämään eteenpäin keskustelujen avulla, jolloin dokumentointi muuttuu kehitystä tukevaksi eli pedagogiseksi dokumentoinniksi. Kuvien ja muiden dokumenttien avulla voidaan yhdessä pohtia mahdollisia onnistumisia ja mitä voisi seuraavalla kerralla tehdä paremmin. Aiheeseen avoimin mielin tutustuminen ja sitä kautta aihepiiristä keskusteleminen ja aiheen kriittinen pohdinta ovat jo iso askel eteenpäin. Teemat lisäävät myös vanhemman näkökulmasta yhteyttä päiväkotiin, sillä ne edesauttavat keskustelua niin lapsen kanssa päiväkodin arjesta kuin myös päiväkotihenkilökunnan kanssa. Yhteisen teeman kanssa on helppompaa olla yhteisellä asialla.

Olen tyytyväinen aihepiirin valintaan, sillä oma ammatillisuus on teosten ja tutkimusten kautta kasvanut ja saanut vahvan pohjan, jonka takana pystyn seisomaan. Jälkikäteen ajateltuna opinnäytetyön aihepiiri yhdistää aiemman viestintäalan koulutukseni ja työkokemukseni sekä sosiaalialan opinnot täydellisesti yhteen.

LÄHTEET

Akselin, M.- L. 2013. Varhaiskasvatuksen strategisen johtamisen rakentuminen ja menestymisen ennakoiminen johtamistyön tarinoiden valossa. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto

Heikka, S. & Fønsen, E. & Elo, J. & Leinonen, J. 2014. Osallisuuden pedagogiikka varhaiskasvatuksessa. Tampere: Suomen Varhaiskasvatus ry.

Heikka, J. & Hujala E. & Turja L. 2009. Arvioinnista opiksi. Havainnointi, arviointi ja suunnittelu varhaispedagogiikassa. Vantaa: Printel Oy.

Heinimaa, E. 2004. Mitä näillä kaikilla dokumenteilla tehdään. Julkaistu Lastentarhanopettaja -lehdessä syksyllä 2014. Tulostettu 9.12.2016.

Helenius, A. & Korhonen, R. 2008. Pedagogiikan palikat. Johdatus varhaiskasvatukseen ja –kehitykseen. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.

Hirsjärvi, S. & Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. Keuruu: Kirjayhtymä Oy.

Hujala, E. & Parrila, S. & Lindberg P. & Nivala, V. & Tauriainen, L. & Vartiainen, P. 1999. Laadunhallinta varhaiskasvatuksessa. Oulu: Oulun yliopisto

Hämeenlinnan kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma 2013.

<http://www.hameenlinna.fi/pages/410707/Varhaiskasvatussuunnitelma_2013.pdf>

Kalliala, M. 2012. Lapsuus hoidossa? Aikuisten päätökset ja lasten kokemukset päivähoitossa. Helsinki: Tekijä & Gaudeamus Helsinki University Press.

Karila K. 1999. Aineistolähtöisen tutkimus välineenä varhaiskasvatuksen asiantuntijuuden ymmärtämiseen. Teoksessa I. Ruoppila, E. Hujala, K. Karila, J. Kinno, P. Niiranen & M. Ojala (toim.) Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmiä. Jyväskylä: Tekijät ja PS-viestintä Oy.

Karila, K. & Nummenmaa, A. R. 2006. Kasvatusvuorovaikutus ja yhteisöllinen työkuulttuuri. Teoksessa K. Karila, M. Alasuutari, M. Hännikäinen, A. R. Nummenmaa & H. Rasku-Puttonen (toim.) Kasvatusvuorovaikutus. Tampere: Vastapaino & tekijät.

Kaskela, M. & Kekkonen, M. 2006. Kasvatuskumppanuus kannattelee lasta. Vaajakoski: Stakes.

Kasvu 2/2014. Talentia – lehden erikoisnumero varhaiskasvatuksen ammattilaisille. Dokumentoinnilla lapsi näkyviin. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. Löytyy myös verkkolähteestä <http://www.talentia.isintexas.com/mag/docs/Kasvu_22014.pdf> 8 – 11.

Keskinen, R. & Lounassalo J. 2011. Pedagoginen dokumentointi. Leppoistava osallisuuden mahdollistaja. Teoksessa A.-R. Mäkitalo, S. Nevanen, M. Ojala, S. Tast, T. Venninen & B. Vilpas (toim.) Löytöretkellä osallisuuteen. Kehittämistä ja

tutkimista päiväkodin arjessa II. Pääkaupunkiseudun osaamiskeskus Soccan ja Heikki Waris –instituutin julkaisusarja nro 26. Helsinki: Yliopistopaino. 199 – 216.

Lapin ammattikorkeakoulu. 2017. Opinnäytetyön toteuttaminen. Viitattu 14.3.2017.<<http://www.lapinamk.fi/fi/Opiskelijalle/Opinto-opas,-AMK-tutkinto/Opinnaytetyoohje/Opinnaytetyon-toteuttaminen>>

Leinonen, J. 2014. Pedagogisia näkökulmia lasten osallisuuden tukemiseen varhaiskasvatuksessa. Teoksessa J. Heikka, E. Fönsen, J. Elo & J. Leinonen (toim.) Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa. Tampere 2014: Suomen Varhaiskasvatus ry ja tekijät.

Mattila, V. 2009. Pienin askelin –malli kehittämisen työkaluna. Teoksessa M. Ojala, T. Venninen, A.-R. Mäkitalo & B. Vilpas (toim.) Löytöretkellä omaan työhön. Kehittämistä päiväkodin arjessa. Pääkaupunkiseudun osaamiskeskus Soccan ja Heikki Waris –instituutin julkaisusarja nro 22. Helsinki: Yliopistopaino. 51 – 58.

Munter, H. & Siren-Tiusanen, H. 1999. Osallistuva kvalitatiivinen lähestymistapa kolmea vuotta nuorempien lasten päivähoiton tutkimisessa. Teoksessa I. Ruoppila, E. Hujala, K. Karila, J. Kinos, P. Niiranen & M. Ojala (toim.) Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmiä. Jyväskylä: Tekijät ja PS-viestintä Oy.

Munter H. & Siren-Tiusanen H. 1999. Osallistuva kvalitatiivinen lähestymistapa kolmea vuotta nuorempien lasten päivähoiton tutkimisessa. Teoksessa Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmiä. Jyväskylä: Tekijät ja PS-viestintä Oy.

Mäkitalo, A.-R. 2009. Tutkimuspäiväkotiverkosto toiminta VKK-Metrossa. Teoksessa M. Ojala, T. Venninen, A.-R. Mäkitalo & B. Vilpas (toim.) Löytöretkellä omaan työhön. Kehittämistä päiväkodin arjessa. Pääkaupunkiseudun osaamiskeskus Soccan ja Heikki Waris –instituutin julkaisusarja nro 22. Helsinki: Yliopistopaino 47 – 50.

Novak J.D. 2002. Tiedon oppiminen, luominen ja käyttö. Jyväskylä: PS-kustannus.

Nätyнки, H. 2016. Nojatuolipedagogiikka - "Minä kuuntelen sinua". Teoksessa P. Roos (toim.) Mitä kuuluu? Lapsen kertomukset ja osallisuus päiväkotiarjessa. Vaasa: Waasa Graphics Oy. 100 – 110.

Ojala, M. 2009. Varhaiskasvatuksen käytännön kehittäminen reflektion avulla. Teoksessa M. Ojala, T. Venninen, A.-R. Mäkitalo & B. Vilpas (toim.) Löytöretkellä omaan työhön. Kehittämistä päiväkodin arjessa. Pääkaupunkiseudun osaamiskeskus Soccan ja Heikki Waris –instituutin julkaisusarja nro 22. Helsinki: Yliopistopaino. 27 – 36.

Opetushallitus. 2015. Säädökset ja ohjeet. Vasu 2017 – verkkokommentointi. Viitattu 28.4.2017.
<http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/opetussuunnitelmien_ja_tutkintojen_peruteet/varhaiskasvatus/vasu2017_verkkokommentointi/103/0/osallisuus_varhaiskasvatuksessa>

Pajulammi, H. 2014. Lapsi, oikeus ja osallisuus. Viro: Talentum Media Oy & kirjoittaja.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Määräykset ja ohjeet 2014:96. Opetushallituksen verkkojulkaisu. <http://www.oph.fi/download/163777_perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf>

Pitko, T.-L. & Tenhunen V. 2009. Jokiniemen päiväkotii. ”Ne kaks innostu tästä hankkeesta ja siitä se sitten lähti...” Teoksessa M. Ojala, T. Venninen, A.-R. Mäkitalo & B. Vilpas (toim.) Löytöretkellä omaan työhön. Kehittämistä päiväkodin arjessa. Pääkaupunkiseudun osaamiskeskus Soccan ja Heikki Waris –instituutin julkaisusarja nro 22. Helsinki: Yliopistopaino. 75 – 81.

Rehnström, R. & Kaplin, K. & Nissilä, A. 2009. Päiväkotii Meripiritti. Pysähtyisitkö näkemään minut? Teoksessa M. Ojala, T. Venninen, A.-R. Mäkitalo & B. Vilpas (toim.) Löytöretkellä omaan työhön. Kehittämistä päiväkodin arjessa. Pääkaupunkiseudun osaamiskeskus Soccan ja Heikki Waris –instituutin julkaisusarja nro 22. Helsinki: Yliopistopaino. 139 – 142.

Reunamo, J. 2014. Varhaiskasvatuksen kehittäminen. Kehitystehtäviä ja ratkaisumalleja. Jyväskylä: Tekijät ja PS-kustannus.

Rintakorpi, K. 2009. Dokumentointi toiminnan kehittämisen välineenä. Teoksessa I. Ruokonen, S. Rusanen & A.-L. Välimäki (toim.) Taidekasvatus varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 84 – 89.

Rintakorpi, K. 2010. Lasten toiminnan dokumentointi varhaiskasvatuksessa. Pro gradu – tutkielma. Kasvatustiede. Helsingin yliopisto. <<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/24870/lastento.pdf>>

Rintakorpi, K. 2015. Pedagoginen dokumentointi tiedonlähteenä. Teoksessa Miten tutkin? Taide tiedon lähteenä. Helsinki: AV-arkki. 10 – 13.

Rintakorpi, K. 2016. Pedagoginen dokumentointi arviointimenetelmänä. Teoksessa P. Roos (toim.) Mitä kuuluu? Lapsen kertomukset ja osallisuus päiväkotiarjessa. Vaasa: Waasa Graphics Oy. 152 – 157.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna 2006. KvaliMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto. Verkkojulkaisu. Tampere. Viitattu 4.4.2017. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L3_1.html>

Suomen Reggio Emilia – yhdistys. Reggio Emilia – pedagogiikka. Verkkojulkaisu. Viitattu 27.4.2017. <<https://reggioemiliayhdistys.com/>>

Tossavainen, T. 2011. Kehittämässä kehittämistyötä. Kirjauksia 21 tutkimuspäiväkodin kokemuksista. Teoksessa A.-R. Mäkitalo, S. Nevanen, M. Ojala, S. Tast, T. Venninen & B. Vilpas (toim.) Löytöretkellä osallisuuteen. Kehittämistä ja tutkimista päiväkodin arjessa II. Pääkaupunkiseudun osaamiskeskus Soccan ja Heikki Waris –instituutin julkaisusarja nro 26. Helsinki: Yliopistopaino. 11 – 12.

Varhaiskasvatuslaki. 8.5.2015/580.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016. Määräykset ja ohjeet 2016:17. Opetushallituksen verkkojulkaisu.
<http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/opetusuunnitelmien_ja_tutkintojen_perusteet/varhaiskasvatus/perusteet>

Varttinen, P. 2016. Lapsen todellisuus ohjaamassa kasvattajaa – esimerkkejä lapsen kohtaamisesta päiväkotiarjessa. Teoksessa P. Roos (toim.) Mitä kuuluu? Lapsen kertomukset ja osallisuus päiväkotiarjessa. Vaasa: Waasa Graphics Oy. 138 – 151.

Venninen T. 2009. Reflektiivinen lähestymistapa päiväkotien kehittämistyössä. Teoksessa M. Ojala, T. Venninen, A.-R. Mäkitalo & B. Vilpas (toim.) Löytöretkellä omaan työhön. Kehittämistä päiväkodin arjessa. Pääkaupunkiseudun osaamiskeskus Soccan ja Heikki Waris –instituutin julkaisusarja nro 22. Helsinki: Yliopistopaino. 27 – 36.

Venninen, T. & Lounassalo, J. & Tuomainen, L. 2011. Kehittämässä kehittämistyötä. Kirjauksia 21 tutkimuspäiväkodin kokemuksista. Teoksessa A.-R. Mäkitalo, S. Nevanen, M. Ojala, S. Tast, T. Venninen & B. Vilpas (toim.) Löytöretkellä osallisuuteen. Kehittämistä ja tutkimista päiväkodin arjessa II. Pääkaupunkiseudun osaamiskeskus Soccan ja Heikki Waris –instituutin julkaisusarja nro 26. Helsinki: Yliopistopaino. 13 – 34.

Vilpas, B. 2009. BDCA-lomakkeet kehittämisen tukena. Teoksessa M. Ojala, T. Venninen, A.-R. Mäkitalo & B. Vilpas (toim.) Löytöretkellä omaan työhön. Kehittämistä päiväkodin arjessa. Pääkaupunkiseudun osaamiskeskus Soccan ja Heikki Waris –instituutin julkaisusarja nro 22. Helsinki: Yliopistopaino. 59 – 66.

Wallin K. 1996. Reggio Emilia och de hundra språken. Suomennus Heinimaa E. 2000. Reggio Emilia ja lapsen sata kieltä. Helsinki: Karisto Oy.

KUVIOT

Kuvio 1. Pedagoginen dokumentointi. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016 materiaalista koostettu kuvio liitteen esitteeseen. Opinnäytetyön sivu 14, liitteen 1 sivu 4.

Kuvio 2. Ajattelu ja oppiminen. Opetushallituksen vasu 2017 opetusmateriaalista liitteen esitteeseen koostettu kuvio. Opinnäytetyön sivu 16, liitteen 1 sivu 5.

Kuvio 3. Pedagogisen dokumentoinnin prosessi. Laadittu opinnäytetyön liitteen esitteeseen. Opinnäytetyön sivu 25, liitteen 1 sivu 9.

LIITTEET

Liite 1 Esite varhaiskasvatuksen henkilökunnalle (12 sivua)

PEDAGOGINEN DOKUMENTOINTI VARHAIS- KASVATUKSESSA

Selvitystyö varhaiskasvatuksen
henkilökunnalle:

Mitä ja miksi dokumentoidaan?

SISÄLLYS

SIVU 3	ALKUSANAT
SIVU 4	VASU 2017
SIVU 5	AJATTELU JA OPPIMINEN
SIVU 6	RAPORTOIVASTA TALTIOINNISTA PEDAGOGISEEN DOKUMENTOINTIIN
SIVU 7	PEDAGOGISEN DOKUMENTOINNIN JUURET
SIVU 8	OSALLISUUS
SIVU 9	PEDAGOGISEN DOKUMENTOINNIN PROSESSI
SIVU 10	TEEMATYÖSKENTELYLLÄ ETEENPÄIN
SIVU 11	LISÄTIETOA
SIVU 12	LÄHTEET

ALKUSANAT

Tämä esite on tehty Tornion varhaiskasvatuksen henkilökunnalle keväällä 2017.

Pedagoginen dokumentointi on hyvin ajankohtainen aihe, sillä **1.8.2017 voimaan tuleva uusi valtakunnallinen varhaiskasvatussuunnitelma korostaa pedagogisen dokumentoinnin olevan varhaiskasvatuksen toiminnan suunnittelun perusta.**

Pedagoginen dokumentointi on työmenetelmänä laaja ja terminä vaikeasti ymmärrettävä, joten tähän esitteeseen olen koonnut tiivistetysti keskeisimmät tiedot.

Tämä esite on tehty Lapin ammattikorkeakoulun opinnäytetyön yhtenä osana ja esitetään liitteenä opinnäytetyössäni, joka käsittelee laajemmin pedagogista dokumentointia.

Haluan kiittää Tornion varhaiskasvatusta kiinnostuksesta aihetta kohtaan. Toivon pedagogisen dokumentoinnin ja sen taustalla olevan ajatusmaailman herättävän keskustelua ja mielenkiintoa aihetta kohtaan sekä tuovan uusia ajatuksia varhaiskasvatustyöhön.

Torniossa keväällä 2017,
Sini-Annika Sorri
Sosiaali- ja terveysala
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi AMK

VASU 2017

Varhaiskasvatus siirtyi Opetus- ja kulttuuriministeriön alaisuuteen, jotta varhaiskasvatuksen, esiopetuksen ja perusopetuksen jatkumoa pystytään seuraamaan kokonaisvaltaisemmin. Tämän myötä on varhaiskasvatukseen tullut selviä muutoksia ja eri painotuksia.

Opetushallituksen lokakuussa 2016 julkaistu ”Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, määräykset ja ohjeet 2016:17” eli VASU 2017, painottaa muun muassa pedagogisen dokumentoinnin olevan keskeinen työmenetelmä varhaiskasvatuksessa.

*”Pedagogista dokumentointia käytetään hyödyksi suunnitelmaa laadittaessa.”
Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma luku 1.3.*

”Toiminnan pedagoginen dokumentointi sekä yhteinen pohdinta auttavat lapsia havaitsemaan oppimistaan ja tunnistamaan vahvuuksiaan. Tämä vahvistaa lasten uskoa omiin kykyihinsä.” Laaja-alainen osaaminen luku 2.7.

”Pedagoginen dokumentointi on varhaiskasvatuksen suunnittelun, toteuttamisen, arvioimisen ja kehittämisen keskeinen työmenetelmä. Se on jatkuva prosessi, jossa havainnot, dokumentit ja niiden vuorovaikutuksellinen tulkinta muodostavat ymmärrystä pedagogisesta toiminnasta. Pedagoginen dokumentointi mahdollistaa lasten ja huoltajien osallistumisen toiminnan arviointiin, suunnitteluun ja kehittämiseen.” Pedagoginen dokumentointi luku 4.2.

”Suunnitelmallisen dokumentoinnin tavoitteena on, että henkilöstö oppii tuntemaan yksittäistä lasta, ymmärtämään lasten välisiä suhteita sekä ryhmän henkilöstön ja lasten välisen vuorovaikutuksen luonnetta.” Pedagoginen dokumentointi luku 4.2.

*”Pidemmältä aikaväliltä kootut dokumentit ovat tärkeä osa pedagogisen toiminnan arviointia ja henkilöstön toiminnan itsearviointia.”
Pedagoginen dokumentointi luku 4.2; Pedagoginen toiminnan arviointi ja kehittäminen luku 7.1.*

VASU2017

AJATTELU JA OPPIMINEN

Pedagogisen dokumentoinnin taustalla on lapsen oppimisen näkyväksi tekeminen.

Varhaiskasvatuksessa oppimisen lähtökohtana ovat lasten aiemmat kokemukset, heidän mielenkiinnon kohteensa ja osaamisensa.

Uusilla opittavilla asioilla on tärkeää olla yhteys lasten kehittyviin valmiuksiin sekä muuhun kokemusmaailmaan ja kulttuuritaustaan.

Oppiminen voidaan määritellä prosessiksi, jossa aikaisempi kokemus voidaan tulkita uudelleen ja löydetään sille uusi merkitys.

Mielekäs oppiminen on perusta kaikelle toiminnalle ja johtaa voimien lisääntymiseen, sitoutumiseen ja vastuuntuntoon.

Varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea lasten ajattelun ja oppimisen taitoja

Miksi?

Lasten ajattelu ja oppimisen taidot ovat perusta muun osaamisen kehittymiselle ja elinikäiselle oppimiselle.

Tiedon hankinta, jäsentäminen ja uuden luominen edellyttävät luovaa ja kriittistä ajattelua.

Mitä?

Taitoa jäsentää, nimetä ja kuvata ympäristöä ja sen ilmiöitä.

Tehdään ajattelua ja oppimista näkyväksi pedagogisen dokumentoinnin avulla.

Rohkeutta kysyä ja kyseenalaistaa.

Kuullaan lasten ajatuksia, annetaan tilaa ihmettelulle, oivaltamiselle sekä oppimisen ilolle.

Kykyä käyttää mielikuvitusta ja luovuutta erilaisten ratkaisujen keksimisessä.

Tarjotaan monipuolisia ja merkityksellisiä kokemuksia, mahdollisuuksia leikkeihin sekä fyysiseen aktiivisuuteen.

Sinnikkyyttä ponnistella asioiden eteen.

Rohkaistaan lapsia olemaan lannistumatta epäonnistumisista iloitaan onnistumisista ja opetellaan kannustamaan toisia.

Lähde: Opetushallituksen VASU 2017 opetusmateriaalista koostettu "ajattelu ja oppiminen" -kaavio.

RAPORTOIVASTA TALTIINNISTA PEDAGOGISEEN DOKUMENTOINTIIN

Raportoiva taltiointi eli kuvien esille laittaminen ja niistä kertominen on askel kohti pedagogista dokumentointia, mutta sitä se ei vielä kuitenkaan ole. Jos dokumentointia toteutetaan näennäisesti, sillä ei ole vaikutusta päiväkodin toimintatapoihin ja arki sujuu samalla tavalla kuin ennen haastatteluita, valokuvia tai muita tallennuksia.

Lapsihavainnointia ei pidä sekoittaa pedagogiseen dokumentointiin. Lapsihavainnoinnin tarkoituksena on määritellä lapsi tiettyjen ennalta määrättyjen luokitusten avulla, onko hän kehittynyt normaalisti. Näissä havainnoissa olennaista ei ole lapsen oppimisprosessien havainnointi, vaan lapsesta saatavien ”tulosten” mittaaminen.

Pedagoginen dokumentointi on työmenetelmä ja ajattelutapa.

Lapsi oppii tutkimalla ja kasvattajan tehtävä on suunnitella, miten pedagogiikka liitetään lapsen kannalta parhaalla mahdollisella tavalla toimintaan ja dokumentoida näitä oppimisprosesseja.

- > Dokumentoinnin tavoitteena on tutustua jokaiseen lapseen paremmin ja tuoda lisätietoa lapsiryhmän toiminnasta konkreettisella tavalla.
- > Dokumentoinnin avulla tehdään näkyväksi lapsen juuri tässä hetkessä olevat kiinnostuksen kohteet. Lapsen tapa nähdä asioita tulee näkyä oppimisen sisältöjen suunnittelussa.
- > Kasvattajan tulee ammentaa ideoita työhönsä lasten kautta, jolloin leikki ja oppiminen muuttuvat mielekkäämmäksi.
- > Kasvattajan tulee yllyttää lasta näkemään maailmaa eri näkökulmista sekä ilmaisemaan itseään sanoin, kuvin, liikkein ja elein.
- > Lapselle tulee antaa aikaa ihmetellä, oivaltaa ja tätä kautta oppia ymmärtämään uusia asioita.
- > Lasta tuetaan suunnitelmallisesti löytämään itse asioille ratkaisut omien lähtökohtiensa kautta, se on yhdessä ihmettelemistä ja oppimista.
- > Dokumentointi on näkyväksi tekemisen prosessi, joka ei esitä ainoaa oikeaa todellisuutta, se on tekijänsä valitsema näkökulma asiaan. Materiaalin lisäksi tarvitaan yhteistä pohdiskelevaa keskustelua toiminnan kehittämiseksi.
- > Tavoitteena on tulla yhä tietoisemmaksi kasvattajan omasta käyttäytymisestä ja ymmärtää sen vaikutukset lapseen.
- > Tarkoituksena ei ole löytää virheitä itsestä, lapsista tai vanhemmista, vaan tuoda esille onnistumisia ja tämän kautta pyrkiä kehittämään toimintaa.
- > Dokumentit toimivat siltana vanhempien kanssa tehtävään yhteistyöhön. Dokumenttien avulla vanhemmat saavat tilaisuuden kurkistaa päiväkotien arkeen ja pääsevät osalliseksi toimintaan.

PEDAGOGISEN DOKUMENTOINNIN JUURET

Reggio Emilia- pedagogiikassa pedagogista dokumentointia on käytetty osana päiväkotityöskentelyä jo vuosikymmenet.

"Älä opeta lapselle mitään sellaista mitä lapsi voi yksinäänkin oppia."

"Lapsen aikaa ei pidä kuluttaa, se pitää saada talteen." (Loris Malaguzzi)

Reggio Emilia -kasvatusfilosofian kehittäjä Loris Malaguzzin (1921 - 1994) mukaan pedagogiikka on osa muuttuvia prosesseja muuttuvassa yhteiskunnassa, jossa lapset toimivat suunnannäyttäjinä.

Reggio Emilia kasvatusfilosofian mukaan opettaja on kuuntelija, havainnoija ja tutkija. Opettajan työ ei ole antaa valmiita vastauksia lapsille opettamalla. Esimerkki Karin Wallinin kokemuksesta, kirjassa "Reggio Emilia ja lapsen sata kieltä":

Viisivuotiaat lapset olivat muovilemassa moottoripyöräilijöitä. Yhden lapsen moottoripyöräilijä oli keskeltä huomattavasti kapeampi kuin yläosa. Hahmo meni rikki ja lapsen kyneleet valuivat vuolaasti kasvoille.

"Tunsin koko olemuksellani miten valmis olin ryntäämään hänen luokseen lohduttamaan ja näyttämään, miten ylimääräinen savipala kiinnitetään pyöräilijän selkään ja saadaan se pysymään koossa. Olisin varmasti tuntenut itseni oikein topakaksi lohdutettuani poikaa ja pelastettuani pyöräilijän."

Päiväkodin lastentarhanopettaja teki tilanteessa kuitenkin toisin. Hän meni heti itkevän lapsen luokse ja kysyi lempeästi pojalta, mitä oli tapahtunut ja ihmetteli tapahtunutta yhdessä pojan kanssa. Lastentarhanopettaja kysyi :

"Mihin suuntaan pyöräilijä oli kaatunut? Poika selitti edelleen itkien, että se kaatui taaksepäin. Vähitellen hän kuivasi kyneleensä, ja aikuinen kysyi, miksi hän arveli pyöräilijän kaatuneen. Se oli ehkä liian kapea selästä, uskoi poika. Hänen kaverinsa tuli apuun. Pojat tuumivat yhdessä mahdollisia onnettomuuden syitä, ja kokeilivat myös itse ruumiillisesti missä asennossa moottoripyörää ajettaessa pitää istua. Pitäisi istua aika lailla eteenpäin kumartuneena. Työ lähtee jälleen käyntiin."

Wallin itse koki tilanteessa, että poika on pieni ja hento, joka tarvitsee aikuisen apua selvittääkseen tilanteesta. Lastentarhanopettaja taas luotti lapseen, että hän löytäisi itse ratkaisun edessä olevaan pulmaan ja samalla oppisi, jotain uutta. (Wallin 1996,106 - 107.)

OSALLISUUS

"Lapsen varhaiskasvatusta suunniteltaessa, toteutettaessa ja arvioitaessa lapsen mielipide ja toivomukset on selvítettävä ja otettava huomioon hänen ikänsä ja kehityksensä edellyttämällä tavalla. Lapsen vanhemmille tai muille huoltajille on annettava mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa lapsensa varhaiskasvatuksen suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin." (Varhaiskasvatustililaki 580/2015, 7 b §.)

Osallisuuteen vaikuttaa lapsen ja aikuisen sekä ryhmän ja yksilön välinen vuorovaikutus. Varhaiskasvatuksessa niitä ovat kaikki pienet kohtaamiset, valintatilanteet ja yhteiseen toimintaan vaikuttaminen.

Pelkkä lapsen osallistuminen toimintaan ei tarkoita lapsen osallisuutta. Aito osallisuuden kokemus tuo lapselle iloa ja innostuksen tunteita. Osallisuus on tunne ja kokemus siitä, että on hyväksytty. Tämä johtaa mielekkääseen oppimiseen ja vuorovaikutukselliseen tilanteeseen.

Aikuisjohtoista ja ryhmän hallintaa korostavaa varhaiskasvatusta on kritisoitu jo pitkään. Tämä on johtanut hiljalleen siihen, että aikuiset alkoivat vetäytyä tilanteista. Passiivisesta aikuisesta tulee poissaoleva tai asioita järjestelevä, eivätkä lapset edes halua lähestyä ilman avuntarvetta. Tämä työskentelytapa johtaa rutiininomaiseen työskentelyyn ja suurin osa lasten kanssa käydystä vuorovaikutuksesta on kieltämistä ja muistuttelua.

Lämmin, kiinnostunut ja hyväntahtoinen aikuinen antaa lapselle huomattavasti paremman pohjan kehityksen edistämiseksi ja suotuisalle vuorovaikutukselle.

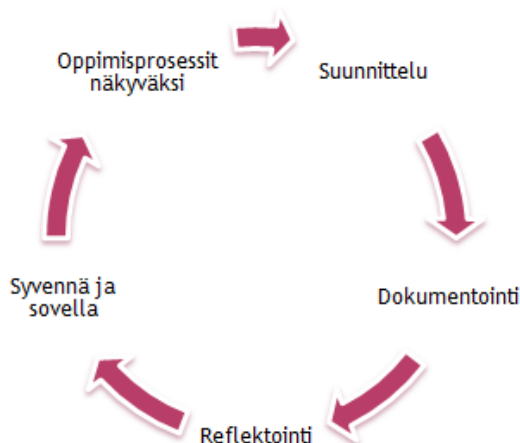
Lapsi tarvitsee yksilöllistä tukea aikuiselta, mutta lapsi voi jäädä valintojensa kanssa yksin, mikäli aikuiset eivät uskalla osallisuuden rajoittamisen pelossa auttaa ja ohjata lasta leikin aikana.

Varhaiskasvattajilla on oikeus ja velvollisuus tehdä näkyväksi lasten maailmaa, sillä se johtaa avoimeen keskusteluun varhaiskasvatuksesta.

Näkyvyyden ja avoimuuden kautta on mahdollisuus saada vanhemmat aktiivisemmiksi toimijoiksi sekä kehittämään päiväkotien toimintaa.

Vanhemmat voivat osallistua varhaiskasvatuksen suunnitteluun ja arviointiin vain jos he ymmärtävät, mitä päiväkodin arjessa tapahtuu.

PEDAGOGISEN DOKUMENTOINNIN PROSESSI

Suunnittelu: Dokumentoinnin tulee olla suunniteltua. Aikuinen päättää, mitä aihetta tarkastellaan sekä tarkasteltava kohde. Kohteena voi olla lapsi, pieni lapsiryhmä, teema tai esimerkiksi hankalalta tuntuva tilanne.

Dokumentointi: Dokumentoinnissa kiinnitetään huomiota erityisesti siihen, millaisia ajatuksia, ideoita ja teorioita lapsella on omasta toiminnastaan. Ole läsnä ja kuuntele. Saat arvokasta tietoa lapsen mielenkiinnon kohteista ja lapsen tavasta katsoa maailmaa. Tallenna havaintosi mahdollisimman tarkasti ja yksityiskohtaisesti, kirjoittamalla, kuvaamalla, äänittämällä. Käytä luovuutta ja löydä oma luonteva tapasi.

Reflektointi: Keskustele, pohdi, reflektoi, niin saat uusia näkökulmia. Tilanne on yhden ihmisen näkökulma asiaan, mikäli siitä ei keskustella. Reflektoinnin kautta voi kiinnittää huomiota muun muassa siihen, kuinka kasvattaja tukee lasta työskentelemään ajallisesti pitkäjänteisesti ja syvällisesti.

Syvennä ja sovela: Dokumentit ovat aikuisen työmateriaalia, jonka pohjalta suunnitellaan toimintaa. Tavoitteena on syventää tietoa siitä, kuinka lasta tuetaan ja rohkaistaan oppimaan. Mikä on lapsen ominainen tapa työskennellä ja kuinka tilanteeseen liitetään pedagogiikka niin, että se tukee parhaalla mahdollisella tavalla lapsen oppimista. Kasvattajan vastuu on syventää lapsikohtaista tuntemusta ja soveltaa pedagogiikka osaksi jokaisen lapsen omaa oppimisprosessia.

Oppimisprosessit näkyväksi: Ilman dokumentteja keskustelut ja toiminnan suunnittelu perustuu ”mututuntumaan” lapsen tarpeista. Pedagoginen suunnittelu etenee ja kehittyy lapsen oppimisprosessien mukana. Tee lapsen tuottamaa kulttuuria ja varhaiskasvatusta näkyväksi myös vanhemmille.

TEEMATYÖSKENTELYLLÄ ETEENPÄIN

Pedagoginen dokumentointi on monitasoinen työmenetelmä, joka tulee ottaa käyttöön varhaiskasvatuksessa pienin askelin. Dokumentoinnin käyttöönottoa ja ajatusmaailman hahmottamista saattaisi selkeyttää teematyöskentely. Yhteinen teema antaa hyvät raamit työskentelylle. Teematyöskentelyn aloittaminen vaatii keskustelua yhteisen teeman löytämiseksi.

- > Lasten kanssa käytyjä keskusteluita kirjataan muistiin. Lapsia havainnoidaan, haastellaan ja heidän toimintaansa, kuten leikkejä ja liikkumista dokumentoidaan.
- > Näiden dokumenttien pohjalta suunnitellaan ja käydään läpi niitä yhdistäviä teemoja, joiden varaan seuraavien viikkojen työskentelyä voidaan alkaa rakentamaan.

Teematyöskentelyn alussa on tärkeää ymmärtää lasten lähtökohdat ja jo olemassa oleva tieto. Aikuinen voi pitää monia asioita itsestään selvinä, eikä välttämättä huomaa antaa lapselle aikaa ihmetellä ja kyseenalaistaa asioita.

- > Lasten kysymykset ja ihmettelyn aiheet vievät teemaa eteenpäin. Aikuiset suunnittelevat näiden pohjalta teemoihin sisällöt, jotka tukevat lapsen laaja-alaista oppimista.
- > Dokumentointia tehdään projektin eri vaiheissa, jolloin voidaan tarkastella lasten kehittymistä, ajattelua, toimintaa ja sosiaalisia suhteita teematyöskentelyn eri vaiheissa.
- > Dokumenttien avulla lapsi ja kasvattaja näkevät, mistä lähtökohdista on lähdetty, mitä on opittu ja mihin ollaan matkalla.

Tätä pedagogista dokumentointia jatketaan koko projektin edetessä, jotta aihe kehittyy ja muokkautuu jatkuvasti eteenpäin.

- > Dokumentoinnissa kiinnitetään huomiota erityisesti siihen, millaisia ajatuksia, ideoita ja teorioita lapsella on omasta toiminnastaan sekä siihen, kuinka kasvattaja tukee lasta työskentelemään ajallisesti pitkäjänteisesti ja syvällisesti.
- > Jokaisen työskentelyhetken jälkeen kasvattajat pyrkivät vaihtamaan toistensa kanssa muutaman sanan. Nämä pikaiset sananvaihdot ovat hyvin tärkeitä, jotta aikuinen pystyy herkistämään oman havainnointikyvyn.

Teematyöskentely voi jatkua niin pitkään, kun aihe kiinnostaa lapsia. Projektin loppuessa siitä, voidaan halutessa koostaa esimerkiksi kuvakollaasi, kirjoitelma, näyttely, esitys, video tai kuunnelma. Lapsen henkilökohtaiset oppimisen polut voidaan tallentaa lapsen ja perheen käyttöön. **Tärkeintä projektityöskentelyssä on kuitenkin itse prosessi, ei niinkään lopputulos!**

Pedagoginen dokumentointi vaatii, että työyhteisö on sitoutunut jatkuvaan pedagogisen keskustelun ylläpitämiseen ja ajatusten vaihtoon. Koko työyhteisön mukaan saaminen vaatii yhteisiä arvokeskusteluja ja asioiden organisoimista sekä tärkeysjärjestykseen panostamista.

Dokumentointi onnistuu, kun välineet ovat käden ulottuvilla. Kamera, kynä, lehti ja muistilaput sekä iloinen ja utelias asenne vievät jo pitkälle!

LISÄTIETOA

Löytöretkellä omaan työhön - Kehittämistä ja tutkimista päiväkodin arjessa, osa I & II

Pääkaupunkiseudun varhaiskasvatuksen kehittämisyksikkö VKK-Metron kehittämishankkeet 1 ja 2 ovat olleet suurella osalla pedagogisen dokumentoinnin kehittämisessä ja näkyväksi tekemisessä.

Teoksista löytyy asiantuntijoiden artikkeleita ja useita esimerkkejä päiväkotien kehittämisprosesseista sekä mielenkiintoisia henkilökunnan käytännön kokemuksia. Hyviä ideoita projektityöskentelyyn ja esimerkiksi havainnointilomakemalli.

"Mistä aikaa havainnoinnille? Tähän vaikeaan kysymykseen törmäsimme projektin aikana yhä uudelleen. Nyt tunnistamme jo oman keskeneräisyytemme tässä asiassa - ja juuri tämän huomaaminen on ollut meille merkityksellistä. Kasvattajina olemme tottuneet olemaan aktiivisessa roolissa päiväkodin arjessa, ja nyt olemmekin pohtineet, miten osaamme pysähtyä lapsen ja lapsen leikin edessä. Itse asiassa juuri se pysähtyminen on meidän tärkeää työtämme!" (Rehnström, Kaplin & Nissilä 2009, 140.)

http://www.socca.fi/kehittaminen/aiempaa_kehittamista/varhaiskasvatus_vkk-metro/julkaisuja_ja_materiaaleja/julkaisut

Satakieli - pedagogiikka

Hämeenlinnan varhaiskasvatus on kehittänyt Reggio Emiliaan pohjautuvan Satakieli -pedagogiikan. Satakieli - pedagogiikan työmenetelmänä on pedagoginen dokumentointi ja teematyöskentely.

Hämeenlinnan varhaiskasvatussuunnitelma pyrkii muuttamaan käsitystä opettamisesta yhteiseen oppimiseen sekä vakiinnuttaa pedagoginen dokumentointi työmenetelmäksi kaikkiiin kunnan päiväkoteihin. Hämeenlinnan varhaiskasvatussuunnitelma 2013:
http://www.hameenlinna.fi/pages/410707/Varhaiskasvatussuunnitelma_2013.pdf

Kati Rintakorpi (KM, LTO)

Rintakorpi on kehittänyt pedagogista dokumentointia työssään lastentarhanopettajana ja päiväkodin johtajana 20 vuoden ajan.

"Loppujen lopuksi dokumentit ovat kuitenkin vain välineitä ajattelulle, keskustelulle ja tulkinnoille. Pedagogisen dokumentoinnin viisaus piilee siinä, miten me lapset ja aikuiset voimme sen avulla ymmärtää jotakin olennaista itsestämme ja toisista, ja rakentaa yhdessä tasa-arvoista ja oikeudenmukaista maailmaa. Se on kasvatuksen ydin."

Parhailiaan hän on kirjoittamassa väitöskirjaa pedagogisesta dokumentoinnista ja tehnyt pro gradun Helsingin yliopistolle nimeltä "Lasten toiminnan dokumentointi varhaiskasvatuksessa" (2010).

<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/24870/lastento.pdf>

Video romutaidoprojektista: <https://www.youtube.com/watch?v=KNCvj-0LTiw>

"Nojatuolipedagogiikka"

Oululaisessa päiväkodissa ArvoKas -hankkeen (2013 - 2014) kautta kehitetty "nojatuolipedagogiikka". Ajatus "nojatuolipedagogiikasta on lähtenyt, siitä kun aikuiset huomasivat itse tekevän kiireen päiväkotiarkeen. Perusedellytys aidolle läsnäololle huomattiin olevan se, että "kasvattaja antaa itselleen luvan rauhoittua ja istua alas". Henkilökunta huomasi dokumentoinnilla olleen suuri merkitys lapsen tutustumisessa sekä kehityksen seurannassa. Artikkelit Piia Roosin (2016) teoksessa: Mitä kuuluu? Lapsen kertomukset ja osallisuus päiväkotiarjessa.

LÄHTEET

- Kalliala, M. 2012. Lapsuus hoidossa? Aikuisten päätökset ja lasten kokemukset päivähoitossa. Helsinki: Tekijä & Gaudeamus Helsinki University Press.
- Keskinen, R. & Lounassalo J. 2011. Pedagoginen dokumentointi. Leppoistava osallisuuden mahdollistaja. Teoksessa A.-R. Mäkitalo, S. Nevanen, M. Ojala, S. Tast, T. Venninen & B. Vilpas (toim.) Löytöretkellä osallisuuteen. Kehittämistä ja tutkimista päiväkodin arjessa II. Pääkaupunkiseudun osaamiskeskus Soccan ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 26. Helsinki: Yliopistopaino. 199 - 216.
- Leinonen, J. 2014. Pedagogisia näkökulmia lasten osallisuuden tukemiseen varhaiskasvatuksessa. Teoksessa J. Heikka, E. Fönsen, J. Elo & J. Leinonen (toim.) Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa. Tampere 2014: Suomen Varhaiskasvatus ry ja tekijät.
- Novak J.D. 2002. Tiedon oppiminen, luominen ja käyttö. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Ojala, M. 2009. Varhaiskasvatuksen käytännön kehittäminen reflektion avulla. Teoksessa M. Ojala, T. Venninen, A.-R. Mäkitalo & B. Vilpas (toim.) Löytöretkellä omaan työhön. Kehittämistä päiväkodin arjessa. Pääkaupunkiseudun osaamiskeskus Soccan ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 22. Helsinki: Yliopistopaino. 27 - 36.
- Rintakorpi, K. 2009. Dokumentointi toiminnan kehittämisen välineenä. Teoksessa I. Ruokonen, S. Rusanen & A.-L. Välimäki (toim.) Taidekasvatus varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 84 - 89.
- Rintakorpi, K. 2010. Lasten toiminnan dokumentointi varhaiskasvatuksessa. Pro Gradu - tutkielma. Kasvatustiede. Helsingin yliopisto. <<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/24870/lastento.pdf>>
- Rintakorpi, K. 2016. Pedagoginen dokumentointi arviointimenetelmänä. Teoksessa P. Roos (toim.) Mitä kuuluu? Lapsen kertomukset ja osallisuus päiväkotiarjessa. Vaasa: Waasa Graphics Oy.
- Varhaiskasvatuslaki. 8.5.2015/580.
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016. Määräykset ja ohjeet 2016:17. Opetushallituksen verkkopublication.
<http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/opetussuunnitelmien_ja_tutkintojen_perusteet/varhaiskasvatus/perusteet>
- Venninen T. 2009. Reflektiivinen lähestymistapa päiväkotien kehittämistyössä. Teoksessa M. Ojala, T. Venninen, A.-R. Mäkitalo & B. Vilpas (toim.) Löytöretkellä omaan työhön. Kehittämistä päiväkodin arjessa. Pääkaupunkiseudun osaamiskeskus Soccan ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 22. Helsinki: Yliopistopaino. 27 - 36.
- Wallin K. 1996. Reggio Emilia och de hundra språken. Suomennus Heinimaa E. 2000. Reggio Emilia ja lapsen sata kieltä. Helsinki: Karisto Oy.
- Opinnäytetyöni ”Pedagoginen dokumentointi varhaiskasvatuksessa. Selvitystyö varhaiskasvatuksen henkilökunnalle: Mitä ja miksi dokumentoidaan?” löytyy verkkolähteestä www.theseus.fi